

Rettsforskningens framtid

Oppfølging av evalueringsrapporten
«Rettsvitenskapelig forskning i Norge»

Rapport
Divisjon for vitenskap

Rettsforskningens framtid

Oppfølging av evalueringsrapporten
”Rettsvitenskapelig forskning i Norge ”

© **Norges forskningsråd 2010**

Norges forskningsråd
Postboks 2700 St. Hanshaugen
0131 OSLO
Telefon: 22 03 70 00
Telefaks: 22 03 70 01
bibliotek@forskningsradet.no
www.forskningsradet.no/

Publikasjonen kan bestilles via internett:
www.forskningsradet.no/publikasjoner

eller grønt nummer telefaks: 800 83 001

Grafisk design omslag: Design et cetera
Foto/ill. omslagsside: Shutterstock.com
Trykk: Omslag Allkopi, innmat Norges forskningsråd
Opplag: 300

Oslo, september 2010
ISBN 978-82-12-02833-3 (trykksak)
ISBN 978-82-12-02834-0 (pdf)

Rettsforskningens framtid.

Oppfølging av evalueringsrapporten ”Rettsvitenskapelig forskning i Norge ”

Disposisjon

1. Innledning og mandat

2. Utfordringer for norsk rettsvitenskap

- 2.1. Endringsprosesser i rett og samfunn – behov for forskning
- 2.2. Forskningspolitiske prosesser
- 2.3. Behov for forskning: Rettsliggjøring og internasjonalisering
- 2.4. Behov for forskning: Nye teknologier, nye begreper, risiko og etikk
- 2.5. Behov for forskning: Et mer pluralistisk samfunn
- 2.6. Behov for forskning: Rettsstatens utfordringer
- 2.7. Behov for forskning: Markedsstaten, fri bevegelse av tjenester og personer
- 2.8. Behov for forskning: Miljø og klima

3. Rammebetingelser for rettsvitenskapelig forskning

4. Rettsvitenskapens kvalitet og mangfold

5. Tiltak

- 5.1. Finansielle støttetiltak, strategiske satsninger, bedre grunnfinansiering
- 5.2. Bedre organisering av forskningen ved institusjonene og bedre samarbeid
- 5.3. Internasjonalisering og økt deltakelse i nordiske og internasjonale nettverk
- 5.4. Publisering
- 5.5. Forskeropplæring

6. Oppsummering og anbefalinger

- 6.1. Anbefalinger til Norges forskningsråd og departementene
- 6.2. Anbefalinger til forskningsmiljøene

1. Innledning. Utvalgets mandat og arbeid

Evalueringen "Rettsvitenskapelig forskning i Norge" ble levert i desember 2009 av et nordisk panel oppnevnt av Norges forskningsråd. Rettsvitenskap preges av å være et profesjonsfag som i større grad enn de fleste andre akademiske fag er rettet inn mot en norsk kontekst. Det er imidlertid en lang tradisjon for nordisk rettsfellesskap. De senere år har retten og rettsvitenskapelig forskning også i Norge vært preget av en økende europeisering og internasjonalisering. Panelet som har stått for evalueringen, konkluderte (s.112-113) med: "Den rettsvitenskapelige forskningen er imidlertid generelt sett av god kvalitet og på høyde med hva som presteres i de fleste andre, herunder nordiske, rettsvitenskapelige miljøer. Det er ingen tvil om at forskningen – og forskernes formidling av den – har meget stor innflytelse og relevans for norsk samfunns-, nærings- og arbeidsliv, likesom, når den er på sitt beste, har en sterk posisjon i det nordiske forskersamfunnet. Det er panelets vurdering at rettsvitenskapelig forskning i Norden generelt, og framfor alt i Norge, har en større umiddelbar samfunnsinnflytelse ("relevans/nytte") enn sedvanlig etter en internasjonal målestokk." Gjennomslagskraften på den internasjonale forskningsarena utenfor Norden antas å være mer begrenset, men det pekes på at flere av fagmiljøene må betegnes som desidert "sterke" målt i så vel en norsk som nordisk og internasjonal målestokk. Andre miljøer betegnes som svakere fordi de er for små og sårbare. Panelet finner (s. 113) at "norsk rettsvitenskapelig forskning sett under ett er fullt på høyde med den rettsvitenskapelige forskning i andre land - men at det noen steder er rom for forbedringer enten ved interne beslutninger eller ved tildeling av ytterligere ressurser".

De evaluerte enhetene leverte høringsuttalelser i mars 2010, og det ble avholdt et møte mellom de evaluerte enhetene og Forskningsrådet. 28. april oppnevnte Forskningsrådet et utvalg for oppfølging av rapporten med følgende medlemmer som alle er fra de evaluerte enhetene:

- Inger-Johanne Sand, forskningsdekan, Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo, leder,
- Asbjørn Strandbakken, dekan, Det juridiske fakultet, Universitetet i Bergen,
- Hege Brækhus, dekan, Det juridiske fakultet, Universitetet i Tromsø,
- Tore Bråthen, instituttleder, institutt for regnskap, revisjon og jus, Handelshøyskolen BI,
- Peter J. Schei, direktør, FNI,
- Kristian Andenæs, instituttleder, Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo,
- Halvard H. Fredriksen, stipendiat, Det juridiske fakultet, Universitetet i Bergen.
- Sekretær for utvalget: Herman Strøm, Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo.

Utvalget fikk følgende mandat:

Mandat for nasjonalt utvalg for oppfølging av evalueringen av rettsvitenskapelig forskning

Utvalget er oppnevnt av Norges forskningsråd ved Divisjonsstyret for vitenskap, 28. april 2010. Utvalget skal utarbeide en plan som gir råd om tiltak som kan bidra til å utvikle og styrke rettsvitenskapelig forskning i Norge.

Planen skal rette seg mot de fagmiljøene som inngikk i evalueringen. Utvalget kan også ta opp problemstillinger som berører rettsvitenskapelig forskning i Norge mer generelt. Planen vil dermed også kunne være relevant for forskningsmiljøer ved andre institusjoner.

Utvalget skal ta utgangspunkt i rettsvitenskap som forskningsfag med den avgrensningen det selv velger. Utvalget kan også innlemme perspektiver på faget som profesjonsfag, studiefag og undervisningsfag der dette er naturlig og formålstjenlig.

Utvalget bes om å vurdere blant annet:

- koordinering og samarbeid mellom fagområder og institusjoner for å bidra til bedre ressursutnyttelse
- tiltak for å styrke forskningsledelse
- sterkere internasjonalt forskningssamarbeid og større vekt på internasjonal publisering
- forskerutdanningens dimensjonering, kvalitet og organisering, potensielle gevinster ved tettere samarbeid og samordning
- tiltak som vil kunne gi bedre rekruttering, og rekruttering av flere kvinner til toppstillinger
- fagområder eller tema som særlig bør prioriteres, utvikling av nye satsingsområder.

Planen skal gi råd til fagmiljøene og institusjonene

- om tiltak som kan gjennomføres ved den enkelte institusjon eller i samarbeid mellom institusjonene
- om tiltak som kan gjennomføres innenfor egne budsjetter
- om faglig arbeidsdeling og samarbeid, nasjonalt og lokalt
- om tiltak for omstilling og fornyelse der det er påvist behov.

Planen skal gi råd til Forskningsrådet

- om prioriteringer og bruk av finansielle virkemidler og støtteformer
- om andre tiltak som kan bidra til å utvikle fagmiljøene
- om samarbeid mellom Forskningsrådet og forskningsmiljøene

Planen skal gi råd til Kunnskapsdepartementet og andre aktuelle departementer om spesifikke tiltak.

Utvalget skal begrunne de foreslåtte tiltakene, og angi en prioritering.

Utvalget skal ta utgangspunkt i:

- *Rettsvitenskapelig forskning i Norge. En evaluering.* Norges forskningsråd, desember 2009.
- Nettnyhet 22. desember 2009, med synspunkter fra Divisjonsstyret for vitenskap.
- Høringsuttalelsene fra de evaluerte fagmiljøene, mars 2010.
- Eventuell annen dokumentasjon som utvalget finner relevant.

Oppfølgingsutvalget skal avgi sin rapport til Forskningsrådet senest 1. juli 2010. Dersom utvalget finner det hensiktsmessig å få justert mandatet på visse punkter, kan det legge eventuelle forslag til endringer fram for Forskningsrådet.

Fristen ble senere utsatt til 1. september.

Utvalget har hatt møter 20. mai, 09. juni, 24. juni og 23. august. I tillegg har utvalgsmedlemmene oversendt underlagsmateriale fra egne institusjoner, samt levert skriftlige notater og kommentert på tekstutkast underveis.

2. utfordringer for norsk rettsvitenskap

2.1. Endringsprosesser i rett og samfunn – behov for forskning

Retten og de lovgivende, utøvende og dømmende institusjonene er for tiden en svært sentral del av flere kvalitative og omfattende utviklings- og endringsprosesser i samfunnet. Dette gjelder spesielt endringer i forholdet mellom rettslige og lovgivende institusjoner på nasjonalt, regionalt og internasjonalt nivå. Det omfatter også en ekspansjon i bruken av lovgivning, rettigheter, kontrakter, administrativ rettshåndhevelse og i bruken av domstoler og andre konfliktløsningsmekanismer på alle de tre nivåene. Med EØS-avtalen og -loven inkluderes en betydelig mengde lover i norsk rett som først er forberedt og vedtatt i EUs lovgivningsprosesser. En del av denne lovgivningen som gjelder fri bevegelse av varer, tjenester, personer og kapital, har til dels stor betydning for forholdet mellom økonomisk og annen lovgivning som beskyttelse av miljø, helse og sosiale rettigheter. Med menneskerettighetsloven har vi fått flere internasjonale menneskerettighetskonvensjoner inn som positiv lovgivning i Norge. For begge lovene gjelder det at avtalene og lovene også omfatter inter- og overnasjonale domstoler som nå får stor betydning for norsk rettspraksis og norske domstoler. Retten utvikles dermed i økende grad på tvers av, og i en interaksjon mellom, de nasjonale, regionale og internasjonale nivåene. Viktige deler av lovgivningen er tett knyttet opp mot internasjonale traktater og internasjonale problemstillinger. Det er et stort behov for forskning om de endringer av innholdet i norsk rett som følger av denne internasjonaliseringen, herunder om nye rettigheter for individene, og om endringer i lovgivnings- og domstolsprosesser. Det omfatter viktige endringer i forholdet mellom politiske, administrative og rettslige myndigheter og derved også mellom ulike former for legitimitet for retten og for de rettslige beslutningsprosessene. Det er liten tvil om at rettslig regulering og rettigheter i dag har en stor og stadig økende betydning for organiseringen av de fleste områder av samfunnet og for fordeling av sosial, politisk og økonomisk makt. Det er et demokratisk problem at vi mangler kunnskaper og forskning om rettens utvikling og dens virkninger på mange sentrale områder.

Hierarkiske relasjoner mellom institusjoner og myndigheter suppleres av mer sammensatte, komplekse og gjensidige påvirkninger. Det rettskildemessige bildet blir mer komplekst. Samtidig ekspanderer retten til stadig flere områder, og den spiller en stadig viktigere rolle i endringsprosesser i samfunnet. Økonomiske, kulturelle og teknologiske globaliseringsprosesser mv innebærer tettere kontakt og økt gjensidig avhengighet mellom statene til tross for de forskjeller som fremdeles eksisterer. Lovgivning må noen ganger skje med henblikk på det internasjonale nivå, noen ganger det regionale og noen ganger det nasjonale nivå. Det gir en større kompleksitet i lovgivnings- og rettshåndhevelsesprosesser. Internasjonal migrasjon er mulig på en helt annen måte enn tidligere, men de store økonomiske og sosiale forskjeller bidrar til at den blir vanskelig å regulere på måter som oppfattes som rettferdige. Internasjonal handel er et stykke på vei regulert, men det er vanskeligere å regulere de miljømessige konsekvensene av den. Nye teknologier som IKT og bioteknologi innebærer i særlig grad nye utfordringer for rettslig regulering både fordi det kan være usikre konsekvenser, og fordi det vil være et stort behov for internasjonal koordinering og harmonisering. Internettet har muliggjort internasjonale og generelt sett sosiale relasjoner på helt nye måter, også utenfor myndighetenes kontroll, samtidig som de samme teknologier skaper nye overvåkingsteknologier. Rettsstaten utfordres av dette. Miljø og klima endres på tvers av grensene og må langt på vei reguleres på et internasjonalt nivå. Anvendelse av ny bio- og genteknologi innebærer nye etiske dilemma innenfor helse og miljø.

Energi er blitt en sentral vare som kan skapes på mange forskjellige måter med ulike miljømessige og økonomiske konsekvenser. Den rettslige reguleringen av dette er nokså sentral for hvordan energi produseres. Rettens ekspansjon innebærer samtidig en sterk spesialisering på de ulike rettsområder og derved en fragmentering av retten og ofte en økt avhengighet av små miljøer av eksperter.

Flere trekk ved internasjonaliseringen av retten og rettsliggjøringen kan bidra til å endre maktforhold mellom institusjoner, myndigheter og grupper i samfunnet. En økt vektlegging av internasjonal rett kan forskyve makt fra lovgivende til utøvende statsmakt og til internasjonale organisasjoner. Samtidig kan det bidra til å sikre Norges deltakelse og posisjon ved internasjonale forhandlinger. Det skapes nye rettsendringsprosesser på internasjonalt og europeisk nivå som norsk rett må forholde seg til. Flere av de endringsprosessene som er knyttet til internasjonalisering og rettsliggjøring, som for eksempel EØS-avtalens regler om fri bevegelse og konkurranse, EMDs håndhevelse av EMK, europeisk koordinering av migrasjon, rettslig regulering av nye familieformer osv endrer også innholdet i norske rettsregler på viktige punkt, og det kan bidra til å endre maktforhold mellom individer og grupper i samfunnet. Endringene kan også bidra til en betydelig rettsusikkerhet som kan misbrukes, og som lett kan gå ut over svakere grupper. Det er behov for økt forskning om dette.

Rettens globalisering, ekspansjon, spesialisering og fragmentering skaper nye metodiske og prinsipielle utfordringer. Å få kunnskaper og forståelse om disse endringsprosessene og om forholdet mellom rettsutviklingen på de ulike nivåene er en betydelig innholdsmessig, analytisk og metodisk utfordring for rettsvitenskapelig forskning i dag. Det er behov for forskning om innholdet av rettsutviklingen på de ulike områder, om forholdet mellom de ulike nivåene for rettsutvikling, om de nye konkrete institusjonene for lovgivning, domstoler mv, om konsekvensene av rettsliggjøring og betingelsene for rettens legitimitet og for rettferdighet i dag. Dette vil kreve en betydelig rettsdogmatisk og metodisk forskning og samtidig en økt tverrdisiplinær forskning med innslag av sosiologiske, økonomiske, historiske, filosofiske og andre humanistiske og samfunnsvitenskapelige metoder. Viktigheten av å satse på slik forskning forsterkes også av at samfunnsvitenskapene som sosiologi og statsvitenskap i liten grad har vist interesse for de rettslige institusjonene.

Det er, som nevnt ovenfor, flere aspekter ved rettens utvikling og ved rettens betydning i samfunnet som i dag gjør det *særlig påkrevet med en økt forskningsinnsats*. For det første innebærer *rettens internasjonalisering* at det nå skapes lovgivning, rettigheter og kontrakter og avsies dommer på internasjonale og regionale nivå som både skal fungere på de globale og regionale nivåer og ta hensyn til problemer og referanserammer der, og samtidig skal gjelde som en del av den interne retten i nasjonalstatene og med virkning for individenes rettsstilling. Det opprettes stadig flere internasjonale organisasjoner, domstoler og andre tvisteløsningsorganer, og de har en økende aktivitet og effektivitet. Det er både *innholdsmessige* problemer knyttet til at de samme rettsnormene og avgjørelsene skal gjelde for nokså ulike sammenhenger, og det er *institusjonelle og legitimitetsmessige* utfordringer knyttet til det å skape beslutningsprosesser på de respektive nivåene som kan fungere demokratisk, rettsstatlig, legitimt og rasjonelt. På det internasjonale nivået er det utfordringer med hensyn til å skape mer demokratiske lovgivningsprosesser og utvikle rettslige normer som oppfattes som legitime på tvers av ulike verdier og kulturer. På det nasjonale nivået er det utfordringer knyttet til å se nasjonale lovgivningsformål i sammenheng med internasjonale og grenseoverskridende problemer. EØS- og

menneskerettighetslovene er de viktigste eksemplene på slik internasjonal og overnasjonal regulering og med domstoler som avsier dommer med virkning for norsk rett, se ovenfor. De tette koblingene mellom nasjonal, regional og internasjonal rett bidrar til at retten og rettshåndhevelsen blir mer kompleks, og det skapes en betydelig rettsusikkerhet både i materielle og prosessuelle spørsmål. Det er et stort behov for forskning på hvordan de nye koblingene mellom nasjonal og internasjonal rett påvirker retten, og hvordan flere av de rettsområdene det gjelder, påvirker folks rettigheter og hverdag.

Et internasjonalt område som har stor betydning for Norge er nordområdene og den rettslige reguleringen av grenser, ressursuttak og miljøvern i disse områdene. Her vil også den pågående rettslige reguleringen spille en stor rolle.

For det andre skjer det en betydelig *rettsliggjøring* av samfunnet idet retten ekspanderer til stadig flere områder samtidig som rettslige reguleringen blir mer intensiv på de ulike områder blant annet ved at bruken av rettigheter økes. Det blir et økt fokus på individenes rettigheter og rettsstilling. Ved stadig mer omfattende og intensiv lovgivning får retten økende betydning på de aller fleste områder av samfunnet. Lovgivning, kontrakter og rettigheter er stadig viktigere redskaper både for organiseringen av de ulike områder av samfunnet og for problemløsning. Det utvikles også nye rettslige reguleringsformer i tett interaksjon med økonomiske virkemidler, nye teknologier og nye kunnskapsregimer på de ulike felt. Offentlig sektor tar også i økende grad i bruk markedsorienterte reguleringsformer. Ekspansjonen av retten til stadig flere områder innebærer dessuten ofte en spesialisering og ekspertorientering. Det kan gjøre det vanskeligere å se og avveie de ulike formål og hensyn i forhold til hverandre.

For det tredje er det betydelige utfordringer knyttet til virkningene for retten av *globaliseringstendensene i samfunnet* med en større grad av migrasjon, flerkulturelle samfunn, økonomisk globalisering, verdipluralisme og kunnskaps- og teknologiutvikling på tvers av lokale og nasjonale samfunnsformer og på tvers av store økonomisk ulikheter. Internasjonal handel, endringer av klima og miljø på tvers av grenser, internasjonal migrasjon osv er forhold som også nasjonale lovgivere må forholde seg til. Globaliseringsprosessene skaper også nye gjensidige avhengighetsforhold og nye fordelingsproblemer mellom ulike regioner og mellom fattige og rikere land. Ved utnyttelsen av naturressurser har de rike land betydelige fordeler i form av kapital og teknologi. Her vil den rettslige reguleringen av uttak av ressurser, patentrettigheter, også på biologisk materiale, rettigheter til å undersøke ulike genetiske ressurser mv kunne spille helt avgjørende roller for den videre fordeling av økonomiske og sosiale ressurser. Jurister kan spille sentrale roller med hensyn til både lovgivnings- og tolkningsprosesser særlig i forhold til å si noe om forholdet mellom ulike rettigheter, og om forholdet mellom tradisjonelle rettigheter og behovet for nye reguleringer. Også de enkelte nasjonale og lokale samfunn preges i større grad av økt pluralisme og verdimangfold blant annet knyttet til bruk av nye teknologier som gir nye muligheter, økt reising og økt innvandring. Det er ikke alltid enkelt å vise til en åpenbar enighet om sentrale verdier og samfunnsforståelse.

For det fjerde står vi overfor betydelige *miljø- og klimaendringer* som kan innebære trusler mot klodens biodiversitet, ødeleggende forurensning av hav, luft og jord, og ekstreme værendringer med både tørke og nedbør, noe som gjør behovet for internasjonale reguleringer mer akutt enn på andre områder. Rettslige traktater, rettsregler og konfliktløsningsmekanismer om dette vil være avgjørende for å kunne gjøre noe med problemene. Det er også viktige grenseflater mellom

økonomiske reguleringer om handel og fri bevegelse på den ene siden og miljørett på en andre siden. I internasjonal rett reguleres de av ulike traktater. Her er det et stort behov for ekspertise. Miljø- og klimarett er også teknisk vanskelige områder fordi det er så stor faktisk usikkerhet knyttet til konsekvensene både av de ulike forurensende kilder og av de ulike former for vern. Det er vanskelig å skape gode nok rettslige standarder.

For det femte har vi *nye teknologier* som til dels er eksperimentelle, og som må reguleres rettslig, men uten at vi har tilstrekkelig kunnskaper om virkningene og erfaringer til å vurdere krevende etiske dilemma. Ny bio- og genteknologi tas ofte i bruk uten at det har vært mulig å utrede konsekvensene tilstrekkelig. Det er også betydelig usikkerhet knyttet til rettighetene til genetiske ressurser og bruken av immaterialrettigheter herunder patenter. Retten blir mer fremtidsorientert og strategisk, og i mindre grad forankret i sikre erfaringer. Bruken av IKT og mulighetene for nye og effektive overvåkingsteknologier og det økte press for å bekjempe kriminalitet utfordrer rettsstaten og dens institusjoner og prinsipper. I forhold til alle disse utfordringene er det både rettslige innholdsmessige og institusjonelle spørsmål, herunder grunnleggende spørsmål om legitimitet og rettssikkerhet ved nye institusjoner.

Retten endres raskere og mer kontinuerlig enn før, og den er generelt mer fremtidsorientert. Rettsregler og rettslige institusjoner er ofte en integrert del av endringer i samfunnet og i kunnskaper om samfunnet. Selv om retten er normativ, vil den også i sitt innhold være betydelig preget av faktiske og sosiale forventninger. Retten berøres derfor også av den kompleksitet, usikkerhet og de uenigheter som måtte ligge til grunn for samfunnsendringer. Samtidig bidrar retten til å skape stabiliserende institusjoner. Retten preges også av en sterk grad av spesialisering og ekspertavhengighet på mange områder. Både på mer tradisjonelle og på nyere rettsområder er det mye ny rett som vi mangler tilstrekkelige beskrivelser og analyser av.

De utfordringene som norsk rettsvitenskap står overfor, stiller mange krav til forskningen. Dels må forskningen opprettholdes på eksisterende og mer tradisjonsbærende sentrale områder, og dels er det kommet til nye rettsområder og rettslige reguleringer som resultat av samfunnsendringer, nye teknologier mv. Alle de nevnte utfordringene krever både ulike former for rettsvitenskapelig forskning og i økende grad også samarbeid med andre faglige disipliner. Juridiske forskere er i økende grad etterspurt i tverrfaglige prosjekter. Flere av de utviklingstrekk som er nevnt ovenfor, reiser mange metodiske og teoretiske problemer. Internasjonaliseringen innebærer bruk av rettskilder fra flere rettslige og institusjonelle nivå samtidig og til dels i kombinasjon og ofte uten at relasjonene mellom de ulike rettskildene (og rettslige regimene) er klart regulerte. Flere av de internasjonale og europeiske institusjonene som i dag er utgangspunktet for ny lovgivning og utvikling av rettspraksis, er relativt nye og stadig under utvikling. Det er uenighet med hensyn til hvordan flere av de metodiske utfordringene innenfor den rettsdogmatiske forskningen skal håndteres. Interaksjonen av rettskilder fra flere institusjonelle nivå må derfor analyseres nærmere. Retten er også i kontinuerlig endring både innholdsmessig og prosessuelt i langt større grad enn tidligere. Retten utvikles dermed under mer komplekse og ustabile betingelser enn tidligere. De betydelige endringene både i rettslig metode og i innholdet i rettsreglene innebærer store utfordringer for rettsvitenskapelig forskning. De utfordringene som er nevnt her, innebærer også at det er et økt behov for tverrdisiplinære metoder innenfor rammene av rettsvitenskapen eller i tilknytning til den. Bidrag fra retts sosiologisk, rettsøkonomisk, rettshistorisk, rettsfilosofisk og rettsteoretisk forskning vil være nødvendige for å forklare og forstå de endringsprosesser retten er

en del av. Det er også derfor betydelige metodiske endringer og utfordringer innenfor alle de nevnte disipliner av rettsvitenskapen i dag.

De mange eksempler på behovet for rettsvitenskapelig forskning som er tatt med i kap. 2.3 – 2.8 er ment som sentrale illustrasjoner, men de er selvsagt ikke fyllestgjørende og dekkende for alle de områder der det er behov for forskning.

2.2. Forskningspolitiske prosesser

Behovet for økt rettsvitenskapelig forskning er dokumentert og vurdert i flere sammenhenger. I Maktutredningens sluttrapport, NOU 2003: 19 *Makt og demokrati* er rettsliggjøringen diskutert i kap. 6 ”Rettsorganene overtar politikken” (s. 30-32). Her legges det stor vekt på at det skjer en rettsliggjøring dels gjennom økt rettighetsfesting både i lovgivning og gjennom internasjonale avtaler, og dels gjennom internasjonale og overnasjonale domstolars økende makt. Det advares mot de konsekvenser dette kan ha for demokrati og flertallsvedtak. I sluttboken til flertallet i Maktutredningens styringsgruppe ”Makten og demokratiet” (2003) beskrives dette slik: ”Internasjonaliseringen av rettsmaterialet har i dramatisk grad redusert den folkevalgte lovgivningssuvereniteten i Norge, selv om Stortinget selv har bidratt til utviklingen” (s. 121). I St. meld. nr. 17 (2004-2005) *Makt og demokrati* er det mer omfattende og nyanserte diskusjoner av rettsliggjøringen (kap. 3, s. 52-75). Her legges det vekt på rettsreglers funksjon i et demokrati og betydningen av de tette koplinger mellom rett og politikk i rettsstaten. Det vises også til at selv om internasjonale avtaler kan innebære at Norges nasjonale handlingsrom innskrenkes, så utvides det internasjonale handlingsrommet gjennom bindende avtaler med andre suverene stater. Kostnadene ved bindinger gjennom internasjonale avtaler oppveies av gevinstene ved slikt samarbeid, heter det. Innarbeiding av internasjonalt regelverk innebærer store utfordringer for å sikre demokrati og forutsigbarhet. Derfor legges det vekt på at utredningsprosessene ved internasjonale avtaler må styrkes. Samlet sett inneholder både Maktutredningens sluttrapport og regjeringens melding om den til Stortinget viktige diskusjoner om rettsliggjøringens omfang, karakter og konsekvenser som det er et stort behov for å føre videre gjennom mer omfattende forskning. Det pekes begge steder på betydelige samfunnsmessige utfordringer som både Forskningsrådet og forskningsinstitusjonene burde ha fulgt opp på mer omfattende måter enn det som hittil er gjort.

Kort tid etter Maktutredningens sluttrapport leverte en arbeidsgruppe med deltakere fra de tre juridiske fakultetene, Justisdepartementet og Norges forskningsråd en innstilling ”Krafttak for juridisk forskning. Forslag til gjennomføring”, avlevert til Justisdepartementet 10.02.2005. Her legges det stor vekt på å beskrive utviklingstendenser som privatisering, markedsstyring, utviklingen av et mer pluralistisk samfunn samt utviklingen av mer internasjonalt samarbeid også gjennom overnasjonale organ. Det hevdes at man nå står overfor ”en grunnleggende ny situasjon i utviklingen av rettssystemet”. Gruppen konkluderer med at ”det må skje en betydelig vekst i juridisk forskning”. Innstillingen ble fulgt opp av en JUSISP-satsning på til sammen ca. 18 mill kr. Midlene ble fordelt på 5 prosjekter til de tre juridiske fakultetene. Relativt parallelt kom det innstillinger fra to utvalg nedsatt av Forskningsrådet, et om Europaforskning (”Europaforskning - Europas demokratiske eksperiment og institusjonenes evne til læring, nytenkning og omstilling”) og et om ”Rett og demokrati”. Begge innstillinger inneholdt anbefalinger om mer juridisk forskning. St. meld. nr. 20 (2004-2005) om forskning anbefalte oppfølging av begge problemstillinger. Europa-satsningen kom og med ett av tre prosjekter til et rettsvitenskapelig og

tverrfaglig miljø. ”Rett og demokrati”-innstillingen ble aldri realisert av Forskningsrådet på grunn av budsjettkutt.

I NOKUT-evalueringene av de tre juridiske fakultetene i 2007 ble det blant annet lagt vekt på dels å bedre forholdstallet mellom studenter og lærere, og dels å gjøre undervisningen mer forskningsrelatert.

De tre juridiske fakultetene har alle utviklet faglige planer og strategier om økt forskningsinnsats. Det juridiske fakultet ved Universitetet i Oslo vedtok i 2008 en plan om ”Faglige prioriteringer”. På universitetsnivå inngikk den som en del av en større UiO-plan vedtatt av UiOs styre. Her er følgende tematiske områder prioriterte: - rettens globalisering, - individenes rettsstilling, - rett, stat og marked og – rett og miljø. Som gjennomgående perspektiver ble det pekt på: - rettsstatstanken, - retten og tiden, - rettstenkningen og – rett, samfunn og moral. Fakultetet har et vedtak om en økt satsning på rettsvitenskapelig forskning, økt kvalitet og en økende internasjonalisering av forskningen. Fakultetet har opprettet forskergrupper med følgende åtte temaer: Internasjonale relasjoner; Konstitusjonelle studier; Marked, innovasjon og teknologi; Menneskerettigheter og utvikling; Naturressursrett; Rett, samfunn og historisk endring; Rettigheter, individer, kultur og samfunn; Samfunnskontroll og rettssikkerhet. Videre deltar fakultetet i en rekke tverrfakultære satsninger ved UiO.

Det juridiske fakultet ved Universitetet i Bergen står midt oppe i en strategiprosess som skal slutføres i desember 2010. I gjeldende strategiplan har fakultetet uttalt at det vil styrke og utvikle forskningsinnsatsen med sikte på å møte de store utfordringer rettsvitenskapen står overfor som følge av den generelle samfunnsutviklingen. Kvaliteten på forskningen må møte de internasjonale krav til nivået på rettsvitenskapelig forskning. Fakultetet hadde i gjeldende planperiode særlig fokus på å utvikle forskningsmiljøer innen konkurranserett samt energi- og ressursforvaltningsrett med særlig vekt på havrett, kystsoneforvaltning og utnyttelse av marine ressurser. I tillegg har fakultetets strafferettforskning herunder fokus på menneskerettigheter stått sentralt. Den nye planen som ikke er vedtatt enda, vil naturlig nok følge opp de sentrale prioriteringer som Universitetet i Bergen ventelig vil løfte fram som forskningssatsinger, nemlig marin forskning og utviklingsforskning.

Det juridiske fakultet ved Universitetet i Tromsø vedtok i 2009 forskningsstrategi for perioden 2010 – 2020. Denne bygger videre på forskningsstrategien for de foregående ti årene. Ifølge forskningsstrategien er hovedmålene å gjennomføre og publisere rettsvitenskapelig forskning på høyt nasjonalt og internasjonalt nivå, og å bli ledende nasjonalt og internasjonalt innenfor nordområderett (same- og urfolksrett, fiskerirett og hav- og miljørett i nordområdene).

Fridtjof Nansens Institutt (FNI) har arbeidet med studier av konfliktløsning, marine spørsmål og polarregionene siden instituttet ble opprettet i 1958. I 2003, i forbindelse med gjennomgangen av instituttets strategi, opprettet FNI et eget Hav- og havrettsprogram for å øke sitt systematiske fokus på havrettsforskning. I dag er FNI internasjonalt en vel etablert forskningsinstitusjon på havrettsområdet, og kan potensielt fungere som en basis for ytterligere norsk forskning på folkerett.

Ved BI er forskningsstrategien for juridiske fag knyttet til næringslivsrettet og næringslivsforankret juridisk forskning, herunder evaluering av lovgivning, innenfor fagområder som er sentrale for en handelshøyskole.

2.3. Behov for forskning: Rettsliggjøring og internasjonalisering

Retten, og prinsippene om grunnleggende rettigheter, demokrati og rettsstat, har alltid vært helt sentrale elementer i utviklingen av det moderne samfunn og av en samfunnsstyring som har vært oppfattet som legitim, åpen og rettferdig. Demokratiske og moderne nasjonalstater har vært basert på konstitusjoner og tette koblinger mellom rett og politikk gjennom lovgivningsprosesser og rettigheter som har vært utviklet over tid knyttet til den enkelte stats sosiale, økonomiske og historiske kontekst. Globaliseringen av viktige sosiale og økonomiske trekk, og internasjonaliseringen av sentrale rettslige områder har bidratt til betydelige endringer i de rettslige og politiske institusjoner, i de rettslige regimer og i rettslige virkemidler. Sentrale deler av lovgivningen er i dag sterkt knyttet til internasjonale traktater, se nærmere om dette i kap. 2 foran, særlig om EØS- og menneskerettighetslovene. Det har også ført til at inter- og overnasjonale domstoler har en viktig innflytelse på visse områder av norsk rett. Det er et stort behov for forskning både om de nye institusjonene og grunnlaget for deres legitimitet og om innholdet av retten under mer inter- og transnasjonale betingelser.

I de senere år har det også utviklet seg en sterk rettsliggjøring av samfunnet og en ekspansjon av retten med en økning i bruken av lovgivning, rettigheter og kontrakter på de aller fleste områder. Svært mange områder og sosiale relasjoner er blitt rettslig regulert på mer omfattende og intensive måter enn tidligere, ikke bare ved lovgivning, men også ved en gjennomgående bruk av rettigheter og kontrakter. Dette trekk ved samfunnsutviklingen ble det lagt stor vekt på i Makt- og demokratiutredningen (1998-2003), NOU 2003: 19, og det ble mer utførlig gjort rede for i den etterfølgende St. meld. nr. 17 *Makt og demokrati* (2004-2005) kap. 3, se mer om dette ovenfor.

Rettsliggjøringen har flere trekk. Den økte bruken og relevansen av internasjonale og overnasjonale domstoler er ett trekk. De internasjonale forpliktelsene kan legge bånd på nasjonale politisk-demokratiske og rettslige institusjoner. Et annet trekk er det økte fokus på rettigheter for individene, både grunnleggende menneskerettigheter og kontraktsrettigheter. Også staten anvender i større grad enn før både markedsorienterte rettslige virkemidler og rettighetsbasert regulering. I tillegg til de ordinære domstolene er det opprettet flere andre klage- og konfliktløsningsorganer. Nye områder og problemstillinger, som for eksempel bruk av nye teknologier, er også blitt stadig raskere rettslig regulert.

Utviklingen av en omfattende rettslig og rettighetsbasert regulering har av noen vært betraktet som begrensninger for en politisk-demokratisk styring og av andre som en del av viktige demokratiseringsprosesser ved at individene mektiggjøres. Å sikre individenes grunnleggende rettigheter er et viktig bidrag til å trygge individenes aktive deltakelse i samfunnet. Det har også vært stilt spørsmål ved om internasjonale avtaler, organisasjoner og domstoler fungerer på en tilstrekkelig demokratisk måte. Samtidig kan de sees som nødvendige politiske og rettslige responser på den økonomiske og teknologiske globalisering samt de globale miljø- og klimaendringene mv. Det tar likevel tid å skape rettslige og politiske institusjoner på regionale og internasjonale nivåer. De omfattende konsekvensene for norsk rett spesielt knyttet til EØS- og menneskerettighetslovene innebærer viktige rettslige endringer og også en betydelig rettsusikkerhet, også på områder med stor betydning for enkeltindividene.

De raske og kontinuerlige endringene på sentrale rettslige områder kan gi rettslig usikkerhet og innebærer et stort behov for en kontinuerlig forskning og oppdatering på disse områdene. Retten får sannsynligvis større betydning og økt gjennomslag på mange områder, men vi mangler systematiske kunnskaper om virkningene av rettsliggjøringen. Det er stort behov for forskning på forholdet mellom rett og politikk, og på forholdet mellom lovgivende, utøvende og dømmende myndigheter. Rettens internasjonalisering innebærer at både utviklingen av ny lovgivning og rettens virkninger kan bli mer kompleks og vanskelige å overskue. Dette har store konsekvenser både for aktører med lite makt i samfunnet, som for eksempel barn og fattige, og for forholdet mellom aktører med mye politisk eller økonomisk makt. Ulike former for makt fordeles i dag i betydelig grad gjennom og sterkt påvirket av lovgivning, kontrakter og rettigheter.

I det følgende skal det nevnes en del eksempler på aktuelle konkrete forskningsområder.

Eksempler:

EØS- og menneskerettighetslovene, internasjonale og overnasjonale domstoler

EØS-loven og menneskerettighetsloven er begge sentrale eksempler både på rettsliggjøring og internasjonalisering av retten. Begge lovene inkorporerer omfattende internasjonale avtaler og konvensjoner til norsk rett. Samtidig er begge avtale-områdene knyttet til internasjonale og overnasjonale domstoler (Den europeiske menneskerettighetsdomstolen, EFTA-domstolen og noe mer indirekte EU-domstolen) som har hatt stor betydning for håndhevingen av avtalene og også for nasjonal intern praksis. Saker som angår norske borgere og den norske staten, kan nå komme opp for disse internasjonale og overnasjonale domstolene, og Norge vil være forpliktet til å følge opp avgjørelsene. I forhold til EØS-avtalen er det i tillegg til nasjonale og overnasjonale domstoler også et administrativt overvåkingsorgan, ESA, som løpende skal overvåke om Norge oppfyller sine forpliktelser i henhold til EØS-avtalen.

Gjennom EØS-loven er Norge forpliktet til å opprettholde en rettsenhet i forhold til EUs traktater og lovgivning for området fri bevegelse av varer, tjenester, personer og kapital. Det omfatter en betydelig lovgivning og rettshåndhevelse på områdene markeds- og konkurranserett. Det nevnte overvåkingsorgan og domstoler har vært aktive og opprettholdt en dynamisk tolkningspraksis. EU og EFTAs overvåkingsorganer og domstoler innebærer en dramatisk økning i overnasjonale og internasjonale organers håndheving og effektivitet på områder som også håndheves av nasjonale myndigheter. Norske myndigheter har endret lovgivningen flere ganger etter påtale fra ESA eller etter å ha tapt saker for EFTA-domstolen. Dette har hatt stor betydning også for de mange rettsområder som den økonomiske lovgivningen skal avgrensnes og avveies i forhold til. Håndhevelsen av de fire friheter har hatt stor betydning også for reguleringen av miljø, helse, arbeidsrett, fast eiendom, energi, likestilling, skatt mv. Omfattende direktiver om tjenester, post, forbrukervern, datalagring og selskapsforhold er bare noen eksempler på viktige områder med ny EU- og EØS-lovgivning med stort behov for forskning. Det har vært viktige saker for EU- og/eller EFTA-domstolene om blant annet energi og arbeidsrett som begge er viktige rettsområder for Norge. Det er stort behov for forskning om de materiellrettslige konsekvensene av håndhevingen av EØS-avtalen og dens fokus

på økonomisk regulering. EU og EØS-traktatene har bidratt til å endre forholdet mellom lovgivende, utøvende og dømmende myndigheter og mellom nasjonale og over- og internasjonale organer, og det er et stort behov for forskning på konsekvensene av de prosessuelle og institusjonelle endringene og den betydning de har hatt for nasjonale konstitusjoner og demokratisk styring. Det er en omfattende forskning i Europa om dette, men det er også stort behov for økt norsk rettsvitenskapelig forskning om EØS-avtalen. Det gjelder de innholdsmessige rettslige konsekvenser, de rettslig metodiske, de samfunnsmessige og de demokratiske og politiske.

Menneskerettighetsloven innebærer en inkorporering av Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK) og FN-konvensjonene om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, sivile og politiske rettigheter, barns rettigheter og beskyttelsen av kvinners rettigheter. EMK håndheves løpende av den Europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD). Vern mot diskriminering på grunn av kjønn, etnisitet, religion mv er omfattende regulert i en egen lov og ansees som en sentral beskyttelse for individene. Lovene, konvensjonene og konvensjonsorganene har bidratt sterkt til et økt fokus på og en økt håndhevelse av menneskerettigheter på ulike områder. Også her har en europeisk domstol som individene selv kan bruke, spilt en stor rolle både med hensyn til det materiellrettslige og institusjonelle endringer. Den mer aktive og omfattende håndhevelsen av menneskerettigheter har også ført til vanskelige grensedragninger mellom ulike menneskerettigheter og i forhold til andre lover og deres formål. Det er stort behov for rettsvitenskapelig og tverrdisiplinær forskning om både de innholdsmessige sidene ved menneskerettighetsbestemmelsene og håndhevingen, herunder forholdet til internasjonale og overnasjonale håndhevingsorganer.

Rettsliggjøringen av hverdagen

Rettsstaten inneholder i dag ikke bare lovgivning som skal hindre de klare former for urett. Rettens ekspansjon har ført til at nær sagt de fleste også av dagliglivets områder er rettslig regulerte og dermed også opphav til kontroll, sanksjoner, rettsusikkerhet og mulige rettslige konflikter. Det omfatter arbeidsmiljø- og arbeidstvistregulering, skatterett, rett til helsehjelp, familie- og barnerett, pensjoner, sosialhjelp, skolerett, personvern, miljørett, plan- og bygningsrett osv. Dette innebærer at vi som vanlige borgere også kan involveres i rettslige konflikter på områder knyttet til vår hverdag. Den omfattende rettsliggjøringen slår ulikt ut på ulike områder, men helt generelt er det et stort behov for økt forskning om alternative konfliktløsningsformer og megling.

Folke- og havrettens betydning for hav- og nordområdene

Norge har store kyst- og havområder. Kunnskaper og forhandlinger om folkeretten har hatt en avgjørende betydning for grensedragning og for forhandlinger og lovgivning om bruken av havområdene. Olje- og gassutvinning og fiske og havbruk er Norges viktigste eksportnæringer. Internasjonal havrett, handelsrett og miljørett er alle sentrale for betingelsene for disse næringene. Det er også et nært samspill mellom internasjonal rett og den internrettslige reguleringen av disse næringene. Petroleumssektoren har vært utviklet som en nøye regulert næring med konsesjoner for boring og undersøkelser, utvinningstillatelser, rettslige definisjoner av olje- og gassfelt, rettighetshavergrupper, arbeidsmiljø, rørledninger, kjøp og salg av olje og gass mv. Også fiskeri og havbruksnæringene er konsesjonsregulerte. Miljøretten spiller også en viktig rolle for havbruksnæringen. Internasjonal havrett spiller også en sentral rolle med hensyn til å definere Norges grenser og rettigheter i havområdene i nord og forholdet til de øvrige statene med rettigheter. Det bør være en ambisjon for norsk rettsvitenskapelig forskning at vi i langt større grad enn i dag tar mål av oss å være ledende innenfor en folkerettsdisiplin av så stor praktisk og sosial betydning.

Gitt Norges geografiske beliggenhet og rolle som sjøfartsnasjon er havretten en folkerettsdisiplin av spesiell relevans for oss. Havretten utvikler seg stadig – og mer nå enn tidligere - i retning av å bli mer teknisk, institusjonalisert og fragmentert.

Ett eksempel er regulering av den internasjonale skipsfart. I realiteten skjer regelutformingen her gjennom internasjonale institusjoner (særlig FNs sjøfartsorganisasjon, IMO). Et annet eksempel er hvordan den kontinuerlige miljøbelastningen av havområder reguleres internasjonalt. Her er det et komplekst samspill mellom havrettstraktaten og flere miljøavtaler. Utviklingen i nordområdene både med hensyn til ressursforvaltning og avgrensningsspørsmål innebærer en generell og betydelig utfordring for Norge.

WTO-avtalen

Ut over EØS er WTO-regelverket det viktigste eksempel på rettsliggjøringen av internasjonal handel. Det er illustrerende at den langvarige laksestriden mellom EU og Norge først ble løst etter at Norge i 2006 brakte tvisten inn for WTOs tvisteløsningsorgan. Norge hadde da i en årrekke forgjeves forsøkt å komme frem til en minnelig løsning om avvikling av anti-dumpingtiltakene med EU. I rapporten fra WTO-panelet fikk Norge medhold på de fleste punkter. I lys av WTO-avtalenes stadig større betydning for Norges handelsforbindelser er det bekymringsfullt at det hittil foreligger svært lite rettsvitenskapelig forskning på dette området.

Internasjonal humanitærrett og internasjonale operasjoner

Norges engasjement i internasjonale humanitære og militære operasjoner gjennom FN og NATO avdekker behov for økt fokus på de rettsregler som regulerer ansvar, plikter og rettigheter for norske tjenestemenn på oppdrag i utlandet. Her kan det oppstå spørsmål om eventuelt ansvar etter den internasjonale strafferett eller om ansvar etter nasjonal rett. Også sivilrettslige konsekvenser av slik aktivitet i utlandet reiser viktige spørsmål. I den grad norsk politi er engasjert i opplæring av utenlandske polititjenestemenn i utlandet, kan det oppstå spørsmålet om disse er underlagt forsvaret eller politidirektoratet under utøvelsen av sitt oppdrag. Det foreligger svært begrenset forskning om disse spørsmål som har fått økt aktualitet de senere år.

Privatrettens internasjonalisering

Internasjonaliseringen får i økende grad betydning også for privatretten. Kontraktsrettslig lovgivning er allerede sterkt preget av en rekke EU-direktiver på forbrukerområdet, og vi har sett en tendens til såkalt totalharmonisering, som innebærer at nasjonal lovgivning ikke kan supplere reglene i direktivet. Gjennomføringen av forbrukerkredittdirektivet i 2010 er blant de nyeste eksemplene. Tidligere har vi sett at direktivet om finansiell sikkerhetsstillelse berørte grunnleggende prinsipper i regelverket om pant, tvangsfullbyrdelse og konkurs. EU-lovgivningen er preget av rettssystemene i dominerende land i Europa, og det er et sterkt behov for analyser av hvordan nasjonal gjennomføring kan skje uten utilsiktede uheldige sideeffekter for rettssystemet for øvrig og for kulturelle særtrekk i norsk og annen nordisk rett. I europeisk rettsvitenskap er det omfattende forskning og intense diskusjoner om møtet mellom nasjonal rett og europeiske rett, og det er viktig at norske jurister kan gi sine bidrag her.

Internasjonale regnskapsregler

Regnskap er utvilsomt et svært regelbasert område. Fagområdet har imidlertid bare i liten grad vært gjenstand for juridisk forskning. Oppmerksomheten om regnskap som juridisk fagområde er stigende, slik at karakteristikken "rettsliggjøring" er treffende. Videre har International Financial Reporting Standards (IFRS) medført metodespørsmål som hittil har vært ukjent i Norge. IFRS-reglene har status som forskrift i henhold til regnskapsloven § 3-9. Det dreier om et svært omfattende regelverk, norsk oversettelse av selve IFRS-regelverket er på ca 600 sider. IFRS fastsettes av et privat organ, International Accounting Standards Board (IASB). Det pågår et internasjonalt harmoniseringsarbeid på regnskapsområdet. Området egner seg derfor godt til komparative rettslige studier over landegrensene. Regnskapsretten har for øvrig klare forbindelseslinjer med skatteretten, selskapsretten og delvis også konkursretten. Disse koblingene burde kunne danne grunnlag for forskningstemaer. I flere land pågår det en diskusjon om hvilke rettsvirkninger rapportering etter IFRS-standardene skal få.

2.4. Behov for forskning: Nye teknologier, nye begreper, risiko og etikk

Anvendelsene av ny informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT) og bio- og genteknologi er svært avhengig av den rettslige reguleringen av disse. Det er et til dels betydelig press for å anvende nye teknologier. Samtidig kan det være stor usikkerhet knyttet til konsekvensene, blant annet av hensyn til personvern, miljø og helse, og det kan være etiske dilemmaer. Den rettslige reguleringen fastsetter betingelsene for å anvende teknologiene og derved også avveiningene mellom økonomiske, personvernmessige, helsepolitiske, miljømessige og etiske hensyn mv. Reguleringene må i dag ofte fastsettes på tidspunkter der det fremdeles knytter seg betydelig usikkerhet til de ulike konsekvenser av anvendelsene. Det kan for eksempel være snakk om komplekse og langsiktige økologiske konsekvenser som er vanskelige å forutse. Det kan også være vanskelig å gjennomskue konsekvensene for personvernet ved ulike former for ny IKT. Det kan også være betydelig uenighet om viktige etiske sider ved anvendelsen og samtidig manglende erfaring over tid som kunne bidratt til å skape konsensus om visse retningslinjer. Retten inkluderer dermed ofte betydelig risiko og fremtidige ukjente konsekvenser i reguleringene. Retten bruker begreper som bærekraftig utvikling og føre-var-prinsippet som er mangetydige og komplekse, og som kan bidra til en usikker rettsanvendelse. Etiske grunnverdier er sentrale i helseretten. I begge tilfelle er det snakk om begreper som hele tiden er i utvikling, som er mangetydige, og som det kan være betydelig uenighet om. Retten og domstolenes konfliktløsning er i økende grad med på å definere sosiale endringer, interesseavveininger og verdimessige vurderinger, og trekker ikke lenger bare konklusjoner på basis av kjente faktiske forhold. Det foregår allerede en del forskning om den rettslige reguleringen av nye teknologier, og det er et stort behov for en økt forskning om dette, herunder om anvendelsen av begrepene bærekraftig utvikling og føre-var-prinsippet.

Eksempler:

Rettighets- og fordelings spørsmål knyttet til genetiske/biologiske ressurser er et nytt område der det er stort behov for rettsvitenskapelig forskning. Det forhandles for tiden en internasjonal avtale om tilgang til og fordeling av utbytte fra bruk av genetiske ressurser, og her er det stort behov for å finne rettsregler som gjør slike avtaler funksjonelle, både når det gjelder utforming og praktisk implementering. Et sentralt tema her er å utvikle rettsregler som bidrar til rettferdighet i forholdet mellom U-land (som i stor grad har ressursene) og I-land som har moderne teknologi og kunnskap om hvordan de kan utnyttes medisinsk og industrielt. Et viktig rettslig tema her er definisjonene av hva slags biologisk materiale som kan patenteres, hvordan det skal skje, og hvem som skal ha slike rettigheter. Det er omfattende sosiale og økonomiske konsekvenser på globalt og lokalt nivå knyttet til fordelingen av rettigheter til patentering, produksjon og uttak av genetiske ressurser.

Uttak og bruk av genetisk materiale i havet berører problemstillinger av stor fremtidig betydning for Norge. Til tross for at havforskning reguleres i Havrettskonvensjonen kap. XIII, finner man ingen definisjon av begrepet bioprospektering der. Det avgrenses imidlertid mot "exploring" og "exploiting" av naturressurser. Mens havrettskonvensjonen i en viss utstrekning pålegger kyststaten å åpne for og legge til rette for havforskning i regi av andre stater eller internasjonale organisasjoner, går bioprospektering nettopp ut på "exploring" og "exploiting" av genetiske ressurser. Aktører som ønsker å foreta slik aktivitet, er med andre ord prisgitt kyststatens aksept. For å ivareta kyststatens interesser må avtalen ta hensyn til at kyststaten tilgodeses uavhengig av senere bruk og uttak av materiale. Avhengig av utforming av avtale og regelverk, kan det her tenkes å oppstå konflikter på bakgrunn av bioprospektørens immaterielle rettigheter og kyststatens rettigheter. Den uklare rettstilstanden knyttet til bioprospektering er en konsekvens av at det er en ny disiplin som det ikke er tatt høyde for ved utformingen av eksisterende regelverk.

Utsetting av genmodifiserte organismer og planter for å bidra til økt mat- eller planteproduksjon er et annet område med viktige etiske og rettslige problemstillinger. Tillatelser til bruk av genmodifiserte organismer og planter kan gi økt matproduksjon samtidig som det også på lang sikt kan ha uheldige økologiske konsekvenser. Dette er områder som illustrerer problemene med å definere føre-var-prinsippet og bærekraftig utvikling godt nok.

Lov om medisinsk bioteknologi regulerer adgangen til kunstig befruktning, abort og prenatale undersøkelser av fosteret. Teknologien kan gi økte muligheter til å få barn for ufrivillig barnløse, men den kan også innebære muligheter for en mer selektiv bruk av abort på etisk uheldige grunnlag. En rettslig regulering av dette er nødvendig i et demokratisk samfunn, men det bidrar også til en rettsliggjøring av svært personlige forhold på områder der det kan være vanskelig å skape gode nok rettslige begreper. De teknologiske mulighetene bidrar også til at rettstilstanden på disse områdene kan variere i betydelig grad fra land til land. Det har ført til at ulike grupper av ufrivillig barnløse reiser til land der det er lettere å få adgang til kunstig befruktning, adopsjon eller bruk av surrogatmødre. Dette fører igjen til nye situasjoner med etiske dilemma som det er behov for å regulere rettslig, men som vi også mangler erfaring med. Den manglende rettsforskning på tvers av landegrensene med sikte på å oppnå konsensus om grunnleggende prinsipper for den rettslige reguleringen av dette feltet, åpner for at verdens fattige befolkning kan bli utnyttet av borgere fra vestlige land for så vidt gjelder reproduksjon i form av surrogatmødre eller donorer av biologisk materiale.

2.5. Behov for forskning: Et mer pluralistisk samfunn

Vi lever i et samfunn med en økende pluralisme og et verdimeslig mangfold. Samtidig spiller internasjonale menneskerettigheter og både nasjonal og internasjonal implementering av disse en økende rolle på mange områder der verdimeslige spørsmål er viktige. Økt utdanning, økt individuell frihet, bruk av internett og sosiale medier, økt kulturell utveksling gjennom reiser og migrasjon, flere kulturer i det samme samfunn og en mer pluralistisk kunnskapsutvikling er elementer som har bidratt til at det i dag delvis kreves respekt for å leve på ulike måter, og at det delvis er en økt aksept for flere ulike verdier og samfunnsforståelser. Samtidig skal retten bidra til å skape noen felles normer og konfliktløsningsformer som det er respekt og aksept for på tvers av ulike verdier. Dette innebærer at rettsanvendelsen ikke alltid like enkelt kan vise til felles forståelsesrammer og verdier, og at rettens funksjon som en samlende normativ ramme for samfunnet, blir utfordret. På grunn av den teknologiske utviklingen og de muligheter den gir, se ovenfor, er det også flere personlige forhold som reguleres rettslig. Når dette virker sammen med kravene til økt individuell frihet, har det bidratt til at det i dag er aksept for ulike familieformer og flere måter å leve sammen på. Retten utvikles også raskere enn før og endres kontinuerlig på svært mange områder. Mange sentrale rettslige begreper har fått en endret betydning på grunn av samfunnsutviklingen. Familie- og personretten berøres også sterkt av utviklingen av internasjonale menneskerettigheter og av utfordringene med å koble nasjonal og internasjonal rett på dette området. Den internasjonale retten bidrar med noen klare verdier og rettigheter, men disse kan også stå i konflikt med hverandre, for eksempel vektleggingen av menneskets verdighet og frihet på den ene siden og referanser til familieverdier på den andre siden. Det innebærer at rettens referanserammer kan være svært heterogene og vise til ulike verdier. Eksempel:

Barne- og familierett

Vedtaket av barnekonvensjonen i 1989 gir uttrykk for en global aksept av at barn har rettigheter, også sivile og politiske rettigheter. Gjennomføring av de forpliktelsene konvensjonen pålegger statene gir utfordringer av både politisk og rettslig karakter. Ett eksempel er forholdet mellom det kommunale selvstyre og barns rettssikkerhet. Som følge av en økt internasjonalisering er det en økning i saker om internasjonal barne bortføring og internasjonal barnefordeling. Disse sakene reiser kompliserte juridiske spørsmål. Bruk av surrogati er ikke tillatt i Norge, men internasjonalt er dette en sterkt økende virksomhet. Den rettslige situasjonen er særdeles uoversiktlig og uavklart. Den teknologiske utviklingen og nye sosiale medier innebærer store utfordringer når det gjelder rettslig beskyttelse av barn mot overgrep, og mot at deres privatliv blir eksponert. En sterk endring av familiemønstrene de siste ti-årene har gjort barn til gjenstand for et omfattende antall rettslige konflikter. En stor andel av sakene for domstolene gjelder nettopp konflikter om barn. På dette feltet er det behov for omfattende analyser, både av hva som skjer i domstolene og hvilke konsekvenser dette har for barna. Med de kunnskaper man i dag har om skadevirkningene for barn ved å bli trukket inn i en rettslig konflikt mellom barnets foreldre, må det rettes et særskilt fokus på om det er mulig å utvikle nye rettslige verktøy som alternativ til de mer tradisjonelle tvistløsningsmekanismer. Selv om det i de senere år er foretatt revisjon av lovgivningen på dette feltet, er ikke lovendringene fulgt opp gjennom rettsvitenskapelig forskning. Så

vel de tradisjonelle konflikter knyttet til foreldreansvar og bopel som saker etter barneloven roper etter økt fokus fra rettsvitenskapen. Av hensyn til at de største taperne i disse sakene som regel er de involverte barn, bør rettsmekling etableres som en sentral del av den rettsvitenskapelig forskningen.

2.6. Behov for mer forskning: Rettsstatens utfordringer

Rettsstatens institusjoner og prinsipper utfordres på mange områder ved kombinasjonene av økt internasjonal kriminalitet, økonomisk kriminalitet, bruk av nye overvåkningsteknologier, krav om sikkerhet og samtidig økte krav til effektivitet i rettsvesenet. Domstoler og rettsstat stilles overfor stadig mer komplekse utfordringer ved at det kan være mer komplisert å få tilstrekkelig innsikt i det som skal pådømmes, samtidig som det er store krav til effektivitet. Nye teknologier gir på den ene siden muligheter for kriminalitet og på den andre siden muligheter for omfattende og inngripende overvåkningsmuligheter. Personvernet utfordres derved også.

Eksempler:

Krimigrasjonskontroll (Crimmigration Control)

En viktig utfordring for kriminologi og rettssosiologi er å analysere virkningene som det økte fokuset på kontroll av migrasjon har på ulike deler av strafferettsapparatet og utlendingsforvaltningen, som politi, fengsler og ulike forvaringsinstitusjoner. Begrepet "krimigrasjon" viser til de nye formene for straff og sosial kontroll som følger av at strafferettsapparatet får en mer offensiv rolle i kontrollen med migrasjonsmønstre, og at utlendingsforvaltningen får oppgaver som sammenfaller med tradisjonelle oppgaver for strafferettsapparatet. Et prosjekt som går inn på noen av de spørsmålene som reiser seg, er under oppstart ved Det juridiske fakultet i Oslo. Prosjektet er finansiert av European Research Council (ERC).

Økonomisk kriminalitet

Det er allerede en del forskning på økonomisk kriminalitet og hvitvasking. Hovedfokuset er det regelverk som pålegger private, slik som banker, forsikringsselskaper, advokater mv. plikt til å kontrollere kundetransaksjoner og melde mistenkelige transaksjoner til myndighetene. Dette reiser en rekke rettslige problemstillinger i spenningsfeltet mellom ønsket om mest mulig effektive regler og individenes rettssikkerhet. Hvilke rettssikkerhetsgarantier har den som blir mistenkeliggjort av en privat aktør i stedet for myndighetene? Hvor omfattende er de plikter som de private aktørene er pålagt? Hvordan skal de private aktører forholde seg til andre forpliktelser, slik som sekretesslovgivning og taushetsplikt? Hvordan skal personvern hensyn varetas av de private kontrollørene? Hvordan kan informasjonen som er innhentet av de private aktørene brukes av myndighetene? Et annet problemkompleks er om og eventuelt i hvilken utstrekning private som gjennomfører kontroller, kan holdes ansvarlig for regelbrudd, både overfor de som blir kontrollert og overfor myndighetene.

Strafferettslig samarbeid over landegrensene.

Den frie flyt av varer, tjenester, kapital og personer innenfor EU-samarbeidet har medført en nedbygging av de nasjonale grenser og den kontroll som utøves av personer som ferdes innenfor EU-området. Dette har gjort det lettere å utøve straffbare handlinger over landegrensene. EU har på sin side svart på denne utfordringen ved å utvikle det strafferettslige samarbeidet medlemslandene i mellom. Det har således blitt utviklet ulike instrumenter som Den europeiske arrestordre, Den europeiske bevisoverleveringsordre mv. For tiden ser man at det innenfor EU tas sikte på et tettere samarbeid for å utnytte DNA-teknologien ved etterforskningen av straffbare handlinger slik at DNA-register fra et land kan gjøres tilgjengelig for politiet i en annen medlemsstat. Nye institusjoner som EUROPOL og EUROJUST har sett dagens lys for å ivareta de institusjonelle krav til dette samarbeidet. Norge som på sin side ikke er medlem av EU, har søkt tiltredelse til de ulike instrumenter for at også vi kan ta del i det tette samarbeid med våre nordiske og europeiske naboland. Norge er i dag tilsuttet samarbeidet innenfor Schengenområdet, EUROPOL og EUROJUST. I praksis har man imidlertid ikke alltid oversikt over alle konsekvenser et slikt samarbeid medfører, og det kreves også juridisk innsikt og kunnskaper for å utnytte de redskaper som foreligger. Rettsvitenskapen har en sentral rolle for å formidle kunnskap og innsikt på dette feltet, herunder å vurdere de motstridende hensyn som gjør seg gjeldende.

Som ledd i det strafferettslige internasjonale samarbeidet har man også sett internasjonale konvensjoner som krever at landene kriminaliserer ulike straffbare handlinger, som terrorisme, hvitvasking og korrupsjon. Slike konvensjoner kan raise vanskelig spørsmål om hva som kreves av den nasjonale lovgivningen. Rettsvitenskapen har her et sentralt ansvar for å klarlegge innholdet i de folkerettslige forpliktelser, og gi veiledning til lovgiver om hvordan den nasjonale lovgivningen kan møte de internasjonale krav.

2.7. Behov for forskning: Markedsstaten, fri bevegelse av tjenester og personer

Det har skjedd betydelige endringer i forholdet mellom offentlig og privat sektor og mellom offentlig- og privatrettslige reguleringsformer. Staten anvender i langt større utstrekning enn tidligere kontrakts-, konkurranse- og selskapsrettslige reguleringsformer. Det skjer både innenfor næringsregulering og velferdsstatlige sektorer. Å sikre en åpen konkurranse er blitt et sentralt formål også for offentlig sektor og på flere velferdsstatlige områder. Reglene om fri bevegelse berører offentlig sektor i betydelig grad, spesielt offentlig tjenesteyting. Kravet om konkurranse for utbud av tjenester er generelt og begrenses bare der konkurranse er utjenlig på grunn av tjenestenes art. Denne rettsutviklingen har skjedd i nær tilknytning til EØS-loven og reglene om fri bevegelse og konkurranserett og den parallelle implementeringen av dette i EU og de andre EØS-landene, se avsnittet foran i kap. 2.3. Dette betegnes av mange som ”markedsstaten”. Det er også et økende og generelt krav om økonomisk effektivitet i offentlig sektor og om bedre ledelse. Dette bidrar til et press for å bruke mer privatrettslige virkemidler. Store sektorer som helse og

utdanning er i større grad organisert som mer delvis autonome enheter med resultatansvar og krav om rapportering. Dette har konsekvenser med hensyn til rettssikkerhet både for de tjenestene som ytes, forholdet til brukerne og forholdet til de ansatte. Det ligger betydelige rettslige konflikter her både med hensyn til retten til nokså viktige tjenester for noen og de arbeidsrettslige betingelser for andre. Velferdsrett, arbeidsrett og krav til økonomisk effektivitet kan komme i konflikt. Det er et stort behov for forskning både for å kartlegge rettstilstanden på flere områder knyttet til markedsstaten, og for å analysere de mulige konflikter mellom ulike rettighetshavere og kravene om økonomisk ansvar så vel rettspolitisk som rettssosiologisk og etisk.

Eksempler:

Arbeidsrett i skolen, pensjonssystemet

Norsk skoleverk sysselsetter nærmere 160.000 arbeidetakere i hel- og deltidsstillinger, noe som gjør skoleverket til Norges største arbeidsplass. Gjennom de siste fem årene har det vært tverrpolitisk enighet i Stortinget om at kvaliteten i skolen må forbedres, se blant annet St. meld. nr. 31 (2007-2008) *Kvalitet i skolen*, St. meld 19 (2009-2010) *Tid til læring* og Prp.nr. 1 S (2009-2010). I denne enigheten ligger det også en satsing på rektors rolle som leder i skolen. Det har imidlertid ikke siden begynnelsen av 1990 vært drevet arbeidsrettslig forskning på dette feltet. Feltet er arbeidsrettslig spesielt på grunn av de særskilte stillingsvernsregler for lærere og interessemotsetningen mellom lærernes vern og elevenes og samfunnets behov for den best mulige skole.

Pensjonsreformen innebærer at Folketrygden blir mer "forsikringslik", bl.a. ved at den enkelte trygdede opparbeider seg en fast sum som alderspensjon, hvor den trygdede selv velger utbetalingsperioden (dvs. startpunktet) og hvor det i liten grad skjer samordning med andre pensjoner eller arbeidsinntekter. Videre legger reformen opp til at både arbeidsgivere og folk flest i større utstrekning skal ordne pensjonsordninger selv. Et interessant trekk i denne sammenheng er at lovgiver (bl.a. gjennom nylig endring i forsikringsvirksomhetsloven) forsøker å gjøre forsikringene mer "trygdelike", eksempelvis ved kontraheringsplikt, og foreslått utligningsordning til fordel for høyrisikogrupper osv.

Energi- og petroleumsrett

Både for produksjon og omsetning av energi er det omfattende rettslige reguleringer. Området er nå markedsorientert samtidig som det er en rekke offentligrettslige hensyn å ta til miljø, arbeidsmiljø og sikkerhet, forsyningssikkerhet mv. Hele petroleumssektorens organisering i Norge er forankret i lovgivning. Det samme gjelder også produksjon av vannkraft og andre fornybare kilder. Det er en betydelig rettsvitenskapelig forskning på dette området, men det er et område i kontinuerlig utvikling og endring med et stort behov for forskning både om betingelsene for produksjon og de mange miljømessige konsekvenser på området.

2.8. Behov for forskning: Miljø og klima

Norsk miljøpolitikk og miljørett er sterkt påvirket av internasjonale regler. Globale konvensjoner som Klimakonvensjonen/Kyotoprotokollen, og en rekke konvensjoner om naturvern og biologisk mangfold, om begrensning av forurensning av luft, ferskvannsressurser og havet, om kontroll med kjemiske stoffer og farlig avfall og regler om miljøinformasjon, konsekvensutredninger mv. danner et komplisert rammeverk. EUs miljøregelverk er meget omfattende og gjelder i det store og hele for Norge gjennom EØS-avtalen. Grunnleggende spørsmål reiser seg i forholdet mellom internasjonal og nasjonal miljøregulering og det internasjonale handelsregelverket. Forholdet mellom miljøvern og menneskerettigheter reiser nye spørsmål. Det ligger en omfattende forskningsoppgave i å følge med i denne utviklingen og analysere innholdet i reglene og hvilke muligheter og begrensninger de innebærer for norsk miljøpolitikk og miljørett. Det er også et mål at norsk forskning på dette feltet skal kunne gi positive bidrag til den internasjonale og europeiske rettsutviklingen.

Miljøproblemene i Norge er langt fra løst. Mange typer forurensninger viser liten nedgang, tapet av biologisk mangfold fortsetter, og stadig flere av landets innbyggere plages av støy. Klimaproblemet nødvendiggjør viktige endringer i politikken som bare kan oppnås gjennom ny lovgivning eller nye prioriteringer i anvendelsen av eksisterende regelverk. Konflikter knyttet til arealbruken øker og stiller nye krav til regelverket, forvaltningen og det politiske beslutningssystemet. Det trengs forskning for å klarlegge hvordan dagens regler på mange ulike sektorer virker i forhold til de miljøproblemene vi nå står overfor, og hvordan miljø- og klimahensyn kan ivaretas bedre og mer helhetlig.

Norge har i løpet av de seneste år fått flere nye og omfattende lover på miljøområdet som den nye havenergiloven (2010), den nye plan- og bygningsloven (2008), naturmangfoldloven (2009), havressursloven (2008), akvakulturloven (2005), den nye skogbruksloven (2005) og vannressursloven (2000). Det har nylig også skjedd endringer i viktige lover som for eksempel energilovgivningen. Alle disse områdene preges også av kompliserte konflikter mellom miljøvern og ulike andre samfunnshensyn, og de respektive lover og traktater, som effektiv og internasjonal handel, natur- og kulturvern, energisikkerhet, matvaresikkerhet mv. Et aktuelt eksempel her er hvordan reglene for utvikling av ny og alternativ energi i klimasammenheng må utformes slik at de ikke medfører potensiell skadevirkning for matsikkerhet og biodiversitetshensyn. Det ligger store forskningsoppgaver i å beskrive og analysere både sentrale sider og mer detaljerte regler innenfor dette omfattende lovstoffet og det internasjonale regelverket.

3. Rammebetingelser for rettsvitenskapelig forskning

De evaluerte forskningsmiljøene i rettsvitenskap er de tre juridiske fakultetene i landet, Oslo, Bergen og Tromsø, et institutt for økonomisk orientert rett ved Handelshøyskolen BI og et forskningsmiljø ved FNI. Dette er fem ganske ulike forskningsmiljø i størrelse og med hensyn til faglig bredde. De tre fakultetene har en sentral plass i den rettsvitenskapelige forskningen fordi de har en betydelig bredde, og de to største i Bergen og Oslo også en viss størrelse. Det er avgjørende å ha flere rettsvitenskapelige forskningsmiljø i landet med en betydelig bredde og en viss størrelse. Samtidig vil det også få en stadig økende betydning at fakultetsmiljøene suppleres med spesialiserte forskningsmiljø innenfor ulike områder. I instituttsektoren har FNI over mange år vært involvert i folkerettsforskning og er internasjonalt etablert særlig innen havrett og folkerett i polarområdene, og nå også innen internasjonal miljø- og patentrett. PRIO har også et internasjonalt orientert miljø i folkerett og humanitærrett. BI har et miljø i økonomisk rett. I tillegg til BI og FNI er det også i dag noen flere slike mindre, men viktige miljøer i emning. Det er også noen enkeltforskere ved andre institutt og høyskoler. Både fakultetene og de mer spesialiserte forskningsmiljøene har behov for bedre grunnbetingelser for rettsvitenskapelig forskning, herunder en bedre finansiering.

Se følgende vedlegg til dette kapittel:

Tabell 1: Antall årsverk i forsknings- og undervisningsstillinger ved enhetene

Tabell 2: Antall årsverk i rekrutterings- og forskerstillinger ved enhetene

Tabell 3: Antall kandidater på dr.jur.-/ph.d.-program

Tabell 4: Antall avlagte doktorgrader siste 15 år

Tabell 5: Forholdstall årsverk førstestillinger - studenter

Tabell 6: Forholdstall for de humanistiske og samfunnsvitenskapelige fakultetene

Tabell 7: Eksternfinansiering

Tabell 8: Kjønnfordeling

Det skal bemerkes at dette er statistikker som kan variere noe avhengig av hvordan antall ansatte telles, og hvilke stillingsgrupper man tar med. Disse tabellene er basert på tall fra Database for høyere utdanning (DBH).

Forskerpersonalregisteret som det er vist til i evalueringsrapporten "Rettsvitenskapelig forskning i Norge" omfatter 382 personer med høyere grads utdanning innen rettsvitenskap og kriminologi (tall fra 2007). Dette tallet inkluderer imidlertid mange administrativt ansatte med juridisk utdanning og også en del studenter ansatt i vit.ass-stillinger, særlig ved UiO. Dette utvalget har tatt utgangspunkt i tall fra Databasen for høyere utdanning (DBH). Den viser at de tre fakultetene i 2009 hadde 127,5 ansatte i faste undervisnings- og forskerstillinger, se tabell 1 bak. I rekrutteringsstillinger (stipendiater, postdoktorer) hadde de tre fakultetene ca.120 ansatte i 2009 hvorav de fleste er stipendiater. Det må her bemerkes at antall ansatte ved institusjonene kan variere noe i de ulike statistikker og oversikter som anvendes. Det skyldes blant annet at det

varierer om man teller årsverk eller antall ansatte, og hvordan ulike permisjoner behandles. BI, UiS, Høgskolen i Oslo og Høgskolen i Lillehammer har hver mellom 7 og 15 ansatte registrert med utdanning i rettsvitenskap, mens det reelle tallet for BIs vedkommende er 17 personer med juridisk embetseksamen el. tilsvarende samt 2-3 med annen utdanning som helt eller for det vesentlige arbeider med juridiske spørsmål. Ikke alle de rettsvitenskapelig ansatte ved høyskolene har juridisk doktorgrad, og de har til dels betydelige undervisningsbyrder og mindre tid til forskning. I instituttsektoren har Fridtjof Nansens institutt (FNI) og Norsk institutt for oppvekst, velferd og aldring (NOVA) henholdsvis 4 og 3 ansatte. Det er en del usikkerhet knyttet til disse tallene med hensyn til hvor mange av de som er ansatt ved høgskolene og i instituttsektoren som er aktive innenfor rettsvitenskapelig forskning. Ut over de tre juridiske fakultetene samt BI er det snakk om relativt små og spesialiserte miljøer. Dette innebærer at det bare er de tre fakultetene som har rettsvitenskapelige forskningsmiljøer med en viss bærekraftig bredde og størrelse. BI har et godt spesialisert miljø innenfor økonomisk rett og FNI innenfor hav-, ressurs- og miljørett. De vitenskapelig ansatte ved de tre fakultetene og BI skal både drive med undervisning og forskning. De har svært få rene forskningsstillinger ut over stipendiatene og noen få postdoktor-stillinger. I instituttsektoren er det ansatt svært få juridiske forskere, men de kan drive med forskning på full tid. Det er pr. i dag bare på noen få områder at rettsvitenskapelige forskere i instituttsektoren kan supplere de juridiske fakultetenes forskningsmiljø.

Antallet ansatte i rekrutteringsstillinger ved de tre fakultetene har økt sterkt de siste 10-15 år. I 2009 var det registrert ca.120 årsverk i rekrutteringsstillinger ved de tre fakultetene hvorav 21 var postdoktor-stillinger og de øvrige stipendiatstillinger. I 1999 var det registret 41,3 i stipendiatstilling. Dette er nær en tredobling på ti år. Det er spesielt antall universitetsstipendiatstillinger som har økt, men det gjelder også for andre fag. UiO som er den største enheten i dette materialet har ca. 70 fast vitenskapelig ansatte og ca. samme antall ansatte stipendiater (i årsverk). I tillegg har UiO flere eksterne som er tatt opp på doktorgradsprogrammet. Det er også et lignende forhold mellom antall fast vitenskapelig ansatte og rekrutteringsstillinger ved fakultetene ved UiB og UiT. Dette innebærer at de fast ansatte har en betydelig veiledningsoppgave. Antallet avlagte doktorgrader ved de tre fakultetene har økt fra 5 i 1995 til 22 i 2009 (se tabell 4). Dette inkluderer også de samfunnsvitenskapelige. Det innebærer at det nå utdannes flere med doktorgrad pr år enn det er faste vitenskapelige stillinger ledige for jurister. Det betyr også at stipendiatene og postdoktorene leverer et betydelig bidrag til den rettsvitenskapelige forskningen.

De juridiske fakultetenes fast vitenskapelig ansatte har mange oppgaver som skal ivaretas ved siden av forskningen. For det første har de juridiske fakultetene fremdeles, og har over lang tid også hatt det, et *klart dårligere forholdstall* mellom studenter og lærere enn ved de andre fakultetene. Forholdstallet for 2009 ligger på 1 – 61,7 (UiO), 1 – 71,8 (UiB) og 1 – 41,9 (UiT). Til sammenligning ligger de tilsvarende tall for de samfunnsvitenskapelige og humanistiske fakultet ved de samme universitet på fra 1 – 10 til 1 – 30 og med SV-fakultetet i Oslo på 1- 40, i ca-tall. Se mer presist om dette i tabell 5 og 6 bak. Det innebærer at de fast vitenskapelig ansatte ved de tre fakultetene har en stor undervisningsbyrde, og at forelesninger for store grupper og store kursgrupper er en nokså stor del av undervisningen. Forholdene ligger derfor ofte dårlig til rette for dialog- og forskningsbasert undervisning. Bare en mindre del av undervisningen foregår som mer spesialiserte valgfag som lettere kan knyttes opp mot pågående forskning. For det andre må jurister i større grad enn de fleste andre fag bruke tid på å skrive lærebøker fordi faget fremdeles er sterkt preget av intern nasjonal rett. Pensum preges også i betydelig grad av store obligatoriske

fag. Å skrive lærebøker for slike fag er viktig, men ofte en noe annen oppgave enn å drive med original forskning. Det tar likevel i praksis en del av forskningstiden. For det tredje er juridiske forskere sterkt etterspurte av offentlige myndigheter til å delta i ulike ekspertutvalg og lovkomiteer og til å avgi rådgivende uttalelser. Å bidra i slike sammenhenger oppleves ofte som en del av universitetenes samfunnsoppdrag. Både internasjonaliseringen av retten og rettsliggjøringen med mange nye lover de senere år har nok bidratt til å øke hyppigheten av slike oppdrag. Noen aktuelle eksempler på slike omfattende rettslige reformer de senere år der fakultetenes og de andre forskningsmiljøenes jurister har bidratt, er diskrimineringsvernet, ulike konsekvenser av EØS-medlemskapet, pensjonsreformene, familierettslig lovgivning, selskapslovgivning, NAV-reformen, nye bygg- og planleggingslover, arbeidet med klimatraktater, straffeprosesslovgivningen mv. For det fjerde er rettsvitenskap knyttet til en profesjonsbasert utdanning med sterke bånd til juridisk praksis og til norske juridiske miljø. Det gir verdifulle kontakter og kan gi viktige bidrag til forskning, men det tar også tid.

De juridiske forskningsinstitusjonene opplever en stor konkurranse om de best kvalifiserte juristene til sine stillinger. Andre arbeidsgivere kan betale bedre. Konkurransefortrinnet ligger i at forskning og undervisning er inspirerende og interessant arbeid. I de senere år er det likevel blitt et økende problem at administrasjons- og undervisningspliktene tar en stadig større del av tiden. Dette er et stort problem for rekrutteringen og for mulighetene til å holde på de best kvalifiserte. Det er både viktig å kunne tilby bedre betingelser for forskningsdelen av stillingene og å få flere ansatte som kan drive med forskning. Det er behov for flere faste stillinger til forskning og undervisning i rettsvitenskap.

Det har også vært en økning i den eksterne finansieringen av rettsvitenskapelig forskning de siste 10-15 år innenfor de fleste kategorier av ekstern finansiering, se tabell 7. Det er vanskelig å finne presise tall for ekstern finansiert forskning som er sammenlignbare for alle enhetene. Det gjelder særlig ekstern finansiering fra departementene og andre offentlige og private oppdragsgivere. Disse tallene kan romme mange ulike typer av forskning og andre oppdrag. Summen av ekstern finansiering av forskning var i 2004 på 45,7 mill.kr. og i 2009 på 63,5 mill.kr. for de tre fakultetene til sammen. Forskningsrådets bevilgninger til de tre fakultet var på 26,6 mill.kr. i 2004 og 34 mill.kr. i 2009. Departementenes bevilgninger til UiO var i 2009 på 15,6 mill.kr.

Det er et betydelig problem at rettsvitenskapelige problemstillinger er for lite synlige og generelt underrepresenterte i Forskningsrådets programsatsninger. Rettsvitenskapelige problemstillinger må komme langt bedre fram. I forhold til den samfunnsmessige betydning av retten og av rettsvitenskapelige problemstillinger, se foran i kap. 2, er det i dag en dramatisk underrepresentasjon i Forskningsrådets programmer. Det må oppnevnes flere rettsvitere i program- og fagkomiteer, og det må prioriteres å få med flere rettsvitenskapelige prosjekt blant dem som får bevilgninger.

Rettsens ekspansjon til stadig flere områder, menneskerettighetenes økende relevans, rettsens internasjonalisering og europeisering mv innebærer omfattende behov for rettsvitenskapelig forskning. Endringene omfatter både sentrale eksisterende rettsområder og nye områder og reguleringsformer. Som vist ovenfor er det i dag relativt få forskere med rettsvitenskapelig kompetanse som skal ivareta disse oppgavene, og de aller fleste av disse er i kombinerte forsknings- og undervisningsstillinger eller de er i rekrutteringsstillinger og dermed relativt uerfarne. De erfarne forskerne innenfor rettsvitenskap har en hverdag som preges av krav om

innsats på mange ulike områder. Fakultetene har ordninger med forskningsterminer for de fast ansatte, men de erfarne forskerne er for få og har for lite sammenhengende tid til forskning de store utfordringene tatt i betraktning.

4. Rettsvitenskapens kvalitet og mangfold

Rettsvitenskap er i utgangspunktet en normativ disiplin, men gjennom dens ulike tverrfaglige forgreninger er det også utviklet en betydelig metodisk differensiering med bruk av empiriske og humanistisk fortolkende metoder. Rettsvitenskap har mange tilknytningspunkter med samfunnsvitenskap og humaniora, men den er også metodisk distinkt og forskjellig fra disse. En sentral og betydelig del av rettsvitenskapelig forskning er normativ og rettsdogmatisk. Rettspolitiske drøftelser kan også utgjøre en viktig del av slik forskning. Rettsdogmatisk og rettspolitisk orientert metode er begge normative og baserer seg på juridisk analyse av tekster. Komparativ rettsdogmatisk forskning har alltid vært viktig, men har også fått en fornyet aktualitet med rettens internasjonalisering. Rettshistorisk forskning kan både beskrive og analysere rettens utvikling i bestemte faser eller over tid, både avgrensede disipliner eller begreper og mer generelle trekk. Rettssosiologisk forskning anvender empiriske metoder og mer allmenne teorier om samfunnet. Rettsøkonomi anvender økonomisk teori. Rettsfilosofi og rettsteori anvender vitenskapsteori og samfunnsteori gjennom både mer interne analyser av retten og eksterne. Det omfatter analytisk teori, moralfilosofi, språkteori, institusjonell teori mv. Rettsantropologi og rettspsykologi er også tverrfaglige disipliner under utvikling.

Retten forandres raskt og omfattende både på sentrale og tradisjonsbærende områder og ved at det skapes nye reguleringer innenfor nye områder som miljø- og klimarett, IKT-rett, utdanningsrett, helse rett, bioteknologi osv. Rettens ekspansjon til nye områder innebærer en økt variasjon av rettslige begreper og reguleringsformer, og at den rettslige reguleringen knyttes til begreper og organisering på de ulike områdene. Rettens ekspansjon, variasjonene i reguleringsformer og rettens internasjonalisering innebærer både at det er en betydelig økning i områder og problemstillinger med behov for rettsvitenskapelig forskning, og at det er betydelige utfordringer med hensyn til kravene til kvalitet. Det er som vist foran relativt få rettsvitenskapelige forskere i Norge, og de har også betydelige undervisnings- og formidlingsoppgaver. Det betyr at det er utfordrende både å vedlikeholde eksisterende fagområder og å utvikle nye fagfelt på en slik måte at kvaliteten på forskningen opprettholdes. Internasjonaliseringen av retten innebærer også betydelige utfordringer fordi det innebærer en omfattende økning av det relevante rettslige materiale, og krav til kombinasjoner av ulike rettsregimer og rettstradisjoner der det kan være ulike metodiske tradisjoner og krav.

Rettens ekspansjon innebærer at retten skal virke på ulike områder og i ulike kontekster. Rettens internasjonalisering innebærer også at de samme rettsregler skal anvendes i ulike land og regioner og dermed under ulike sosiale og økonomiske forhold. Begge deler fører til behov for forskning med viktige komparative, rettspolitiske og tverrdisiplinære innslag. Det vil være behov for rettssosiologisk, rettsøkonomisk, rettshistorisk, rettsteoretisk og rettsfilosofisk forskning.

Uansett disiplinær plassering innenfor rettsvitenskap legges det stor vekt på presisjon og logisk stringens, selvstendighet, evne til problemformulering og originalitet, metodisk innsikt og refleksjon og oversikt over, forståelse av og et reflektert forhold til annen relevant forskning på området. Norsk rettsvitenskap må forholde seg til internasjonalt aksepterte vitenskapelige standarder og bygge på god kjennskap til relevant norsk og internasjonal litteratur. Internasjonaliseringen av retten og det økte tilfanget av internasjonal og relevant rettspraksis og litteratur innebærer store utfordringer for norsk rettsvitenskap med hensyn til å definere hva som er relevant juridisk og forskningsmessig. Det krever en økt deltakelse i det internasjonale

forskningsfellesskapet og en økende grad av publisering i internasjonale tidsskrifter og forlag, også utenom Norden.

I en tid der retten endres raskt og omfattende, og der rettsutviklingen skjer i en interaksjon mellom flere rettslige nivåer, nasjonalt og internasjonalt, så blir den metodiske refleksjon særlig viktig, både den rettslig metodiske og de mer tverrdisiplinære. Dokumentasjon av kilder må være utførlig og bidra til at argumentasjonen blir oversiktlig og etterprøvable.

5. Tiltak

5.1 Finansielle støttetiltak, strategiske satsninger og bedre grunnfinansiering

Ett av de mest sentrale tema i rapporten og anbefalingene fra evalueringspanelet oppnevnt av Forskningsrådet, er knyttet til misforholdet mellom på den ene siden de evaluerte forskningsinstitusjonenes egne prioriteringer, forskningsstrategier og tilgjengelige midler, og på den andre siden tilgjengelige midler og hva det bevilges midler til gjennom den eksterne finansieringen av forskning. Panelet legger stor vekt på at grunnbevilgningene til rettsvitenskapelig forskning er for små og også relativt for små sammenlignet med tilgjengelige eksterne bevilgninger. De eksterne bevilgningene følger også i for liten grad institusjonenes egne prioriteringer. Det fører til at institusjonene er underfinansierte med hensyn til mulighetene for å realisere egne forskningsstrategier. Forskningen vris bort fra de enkelte institusjonenes og miljøenes strategiplaner og bidrar derved ikke til den nødvendige kontinuitet og progresjon i kompetanseoppbyggingen. Panelet anbefaler at en del av de midlene som gis som ekstern finansiering konverteres til en økt grunnbevilgning for institusjonenes frie disposisjon. I panelets rapport kap.12 "Anbefalinger og oppfølging" heter det: "På nasjonalt nivå er det panelets generelle anbefaling at ekstern finansieringen i noen grad konverteres til en økt grunnbevilgning for institusjonenes frie disposisjon, og at flere eksterne bevilgninger gis som frie midler og i mindre grad får karakter av oppdragsinntekter. Dette vil etter panelets vurdering skape en bedre langsiktighet og kontinuitet i forskningsvirksomheten."

Dette utvalget er enig med panelet i disse betraktningene, men vil supplere med at det er et betydelig misforhold mellom det som Forskningsrådet bevilger til rettsvitenskapelig forskning og omfanget på den juridiske profesjon og de rettslige institusjonenes betydning i samfunnet. Mens juristene er en av de store profesjonene i Norge, kan rettsvitenskapen i forskningsrådssammenheng sammenliknes med mange små fag. Dette gjelder også i høyeste grad den svake representasjonen i Forskningsrådets besluttede organer, noe som må antas å være en vesentlig grunn til at rettsvitenskapelige prosjekter til tross for gode ekspertvurderinger, ofte ikke når opp i konkurranse med andre fag. Det er en økende erkjennelse av at retten får stadig økt betydning, og at forholdet mellom rett og politikk, ulike rettssystemer og rettskulturer osv. blir mer komplisert og uoversiktlig. Dette skaper et stort behov for mer rettsvitenskapelig forskning.

Dette utvalget støtter sterkt forslaget om en økt grunnbevilgning til institusjonene slik at institusjonenes egne forskningsstrategiske planer i større grad kan realiseres. Utvalget vil legge vekt på at det er et stort behov for en økt rettsvitenskapelig forskning i dag, og at det på nasjonalt nivå er behov for flere faste stillinger til undervisning og forskning i rettsvitenskap, se redegjørelsen i kap. 2 foran. Retten og de rettslige institusjonene spiller en økende rolle. Det har skjedd en betydelig rettsliggjøring av samfunnet og en rettsutvikling på mange områder. Det vises her også til de utførlige redegjørelsene for disse trekkene i Makt- og demokratiutredningens rapport NOU 2003: 19, St. meld. nr. 17 (2004-2005) *Makt og demokrati* og til rapporten "Krafttak for juridisk forskning", Justisdepartementet 2005. Rettens internasjonalisering og europeisering med EØS- og menneskerettslovene er noen av de viktige trekkene i dette. Det er et omfattende behov for forskning på rettens innhold på de ulike områder, på de ulike

samfunnsmessige virkningene av rettslig regulering og internasjonalisering og på forskyvninger i makt mellom de ulike politiske, administrative, økonomiske og rettslige institusjonene.

Behovet for en slik økt forskningsinnsats kan følges opp på flere måter. Dette utvalget vil i denne sammenheng peke på tre måter dette kan gjøres på. For det første vil utvalget foreslå at det bevilges midler til en større strategisk satsning på juridisk forskning over noe tid gjennom Forskningsrådet. Satsningen bør gjelde for en periode på ti år, med en mindre evaluering etter fem år. Lengden på en slik satsning er begrunnet i det store samfunnsmessige behovet for rettsvitenskapelig forskning på flere felt. Midlene bør bevilges som en egen JUSISP-satsning med en egen programkomité. De utfordringene for rettsvitenskapelig forskning som er beskrevet i kap. 2 foran, bør ligge til grunn for en slik satsning sammen med institusjonenes egne strategier for forskning. Det er den omfattende rettsliggjøringen av samfunnet og internasjonaliseringen og europeiseringen av retten som er grunnlaget for et økt behov for rettsvitenskapelig forskning nå. Det foreslås derfor en bred og strategisk orientert satsning der beskrivelsen av behovet for forskning i kap. 2 foran og forskningsinstitusjonenes strategiske planer og vurderinger bør legges til grunn. Erfaringene som dette utvalget har, er også at rettsvitenskapelige prosjekter med de ulike rettsvitenskapelige metoder de anvender, har vanskelig for å vinne fram i forskningsmessige vurderinger som gjøres av samfunnsvitere og humanister. Det er derfor et stort behov for en egen strategisk satsning på rettsvitenskapelig forskning med en egen komité og med et tidsforløp på ti år.

Midlene fra en slik satsning skal anvendes til prosjekter knyttet til institusjonenes faglige prioriteringer og strategier. Det skal legges vekt på utviklingen av fagmiljøene slik at de i økende grad kan delta i en internasjonal forskningsfront, og slik at publisering på et høyt nivå og i internasjonalt anerkjente kanaler skal prioriteres.

For det andre må forskningens vilkår ved institusjonene bedres ved at det bevilges flere midler direkte til institusjonene slik at det kan ansettes flere forskere i fast stilling og forholdstallet mellom lærere og studenter ved de tre fakultetene kan bli bedre. De tre juridiske fakultetene har et langt dårligere forholdstall mellom studenter og fast ansatte lærere enn de øvrige fakultet (se kap. 3 foran, samt tabell 5 og 6). Dette rammer både undervisning og forskning. Undervisningen må gis for store grupper, og undervisning, veiledning og skriving av lærebøker tar en for stor andel av de fast vitenskapelige ansattes tid ved de tre fakultetene. Det blir for lite sammenhengende tid til grunnleggende forskning. Juridisk forskning har dermed dårligere grunnvilkår i form av basisbevilgninger enn andre fag ved universitetene. Dette har aldri vært reelt begrunnet, men vært vanskelig å justere innenfor de enkelte institusjonenes rammer. Rettsvitenskap er også blitt et mer komplekst fagområde i dag med både den omfattende differensieringen i ulike og til dels nye rettsområder og med internasjonaliseringen av retten. Det er også behov for å styrke undervisning og forskning i etiske spørsmål knyttet til rettens grenser.

Det juridiske fakultet ved UiO er nå inne i en prosess med å bedre forholdstallet. Det skjer imidlertid ved å skjære ned på antallet studenter som tas opp. Utvalget vil peke på at det i dag er viktigere enn noensinne å bedre forholdstallet mellom lærer og studenter i juridiske fag ved de tre fakultetene slik at det kommer på linje med forholdstallet ved de øvrige humsam-fakultetene. Det er Kunnskapsdepartementet som har ansvaret for at de juridiske fakultet gis de samme vilkår for undervisning og forskning som de øvrige humsam-fakultetene gjennom grunnbevilgninger til institusjonene. Rettens store samfunnsmessige betydning og de forskningsmessige utfordringene

for rettsvitenskap i dag som det er vist til i kap. 2, er etter dette utvalgets mening en tungtveiende begrunnelse for at det nå rettes opp på den skjevhet som det har vært i forholdet mellom de juridiske og de øvrige fakultetenes grunnbevilgninger.

Det må også utvikles flere rettsvitenskapelige forskningsmiljøer ved de eksisterende samfunnsforskningsinstitutt. Det er betydelige forskningsoppgaver på flere felt. Det utdannes i dag langt flere forskere med doktorgrad i rettsvitenskap enn fakultetene kan avta. Det er også behov for flere forskningsmiljøer innenfor sentrale områder og flere spesialiserte miljøer på noen områder.

For det tredje må representasjonen av rettsvitere styrkes i de ulike relevante fagkomiteer som oppnevnes av Forskningsrådet. Det er dette utvalgets erfaring at samfunnsvitere har problemer med å gjenkjenne og akseptere de metodiske tilnærminger som rettsvitenskapen anvender. Det må derfor dels vurderes igjen å opprette en egen pott for bevilgninger til rettsvitenskapelig forskning med en egen rettsvitenskapelig fagkomité innenfor rammene av det som nå er FRISAM. Det vil si en egen FRIJUS-ordning. Samtidig må den rettsvitenskapelige representasjonen i ulike andre relevante fag- og programkomiteer økes. Rettsvitenskapelige prosjekter skal også alltid evalueres av personer med rettsvitenskapelig kompetanse. Det må også legges større vekt på å få med de rettsvitenskapelige aspekter i de ulike programmene. Det må følges opp av programkomiteene slik at det sikres at rettsvitenskapelige prosjekter inkluderes blant dem som får bevilgninger i større grad enn det som er tilfellet i dag. En god rettsvitenskapelig representasjon i program- og fagkomiteer er et sentralt virkemiddel for å få det til. Utvalget legger stor vekt på at det i dag er et særlig stort behov for forskning på flere grunnleggende problemstillinger knyttet til rettens internasjonalisering, rettsliggjøring, videreutvikling av sentrale fag og nye former for rettslig regulering. Alle de utfordringene som er nevnt i kap. 2, gjelder områder med et stort samfunnsmessig behov for forskning. Dette er problemstillinger som ofte ikke fanges opp av programforskningen, og som ikke prioriteres av de bredt sammensatte utvalg som prioriterer FRISAM-midlene. Retten og de ulike institusjoner knyttet til den er blitt en svært sentral del av samfunnet. Retten er med på å fordele makt og ressurser i samfunnet. Det er betydelig rettsusikkerhet i dag på mange av de områdene som berøres av rettens internasjonalisering, og der det er utviklet nye rettslige reguleringer. Denne rettsusikkerheten kan gå ut over personer og grupper i samfunnet med lite makt og uten midler til å søke advokathjelp. På flere områder er det også behov for flere og konkurrerende forskningsmiljøer for at forskningen skal bli mer dynamisk og for å sikre alternative synspunkter til dominerende miljøer. Det er både rettssikkerhetsmessig og samfunnsmessig problematisk dersom rettsvitenskapelig forskning ikke kan opprettholdes og videreutvikles på et tilstrekkelig nivå.

En strategisk satsning på rettsvitenskap bør omfatte de utfordringer som er nevnt ovenfor. Ved siden av bevilgninger til postdoktor- eller stipendiatstillinger bør det også i større grad bevilges midler tilpasset en oppbygging av nye forsknings- og fagområder. Det vil si midler til frikjøp av seniorforskere for kortere perioder, gjesteforskere, organisering av internasjonale konferanser og til driftsmidler for oppbygging av forskningsgrupper og fagmiljøer. Det er behov for både større forskningsprosjekter og for mindre. Mange eksisterende forskningsmiljøer vil ha stor nytte også av mindre tilskudd til for eksempel frikjøp, gjesteforskere og internasjonale konferanser. Det er behov for dette for å styrke fagmiljøene, for å muliggjøre en bedre internasjonal deltakelse og for å styrke formidling og undervisning på nye fagområder. En slik satsning på de utfordringer som er

nevnt ovenfor, ville kunne gi en viktig støtte til den forskning som drives av de fast vitenskapelig ansatte ved fakultetene, og derved ha en effekt langt ut over de midlene som bevilges direkte.

I tillegg til Forskningsrådet er det også behov for at de ulike departementene i større grad enn hittil setter av midler til rettsvitenskapelig forskning innenfor sine områder for å bidra til mer kunnskap om rettsliggjøring og internasjonalisering og de samfunnsmessige virkningene av dette. Det gjelder spesielt for Justisdepartementet som fagdepartement for justissektoren. Det er mange forhold som det er stort behov for forskning om, og som faller innenfor Justisdepartementets område. Det gjelder internasjonal og økonomisk kriminalitet, overvåkningsmetoder, internasjonalisering av straffeprosessen, alternativ konfliktløsning, særlig for barn og unge, m.v.

Tiltak:

Forskningsrådet må utlyse egne midler for strategiske satsninger i rettsvitenskap for en periode på ti år med en evaluering etter fem år. Satsningen skal imøtekomme behovet for forskning innenfor sentrale strategiske utfordringer som beskrevet ovenfor i kap. 2 og som ellers fremgår av institusjonenes faglige strategier, herunder spesielt utfordringer i forhold til rettens internasjonalisering og europeisering med EØS- og menneskerettighetslovene. Det må være rom for både større og mindre prosjekter. Bevilgninger til postdoktor-stillinger, frikjøp, gjesteprofessorater og driftsmidler skal prioriteres. Ved søknader skal det fremlegges planer for nordisk og internasjonal publisering.

Kunnskaps-, Justis- og Utenriksdepartementene og andre relevante fagdepartementer må i større grad enn nå bidra til en slik satsning.

Grunnbevilgningene til de juridiske forskningsmiljøene må økes. De juridiske fakultetene må samlet ha flere faste stillinger enn i dag og det samme forholdstall mellom studenter og lærere som andre hum-sam-fakultet. Det vil i seg selv bidra til bedre betingelser også for forskningen. Det må også gis grunnbevilgninger til rene rettsvitenskapelige forskningsmiljø utenfor fakultetene.

Representasjonen av rettsvitere i de ulike fag- og programkomiteer i Forskningsrådet må styrkes. Det må vurderes å opprette en egen komité med rettsvitenskapelig kompetanse og med en egen pott til å behandle rettsvitenskapelige søknader innenfor rammene av det som nå er FRISAM-ordningen. Det skal legges større vekt på å få fram rettsvitenskapelige aspekter i de ulike programsatsningene. Dette må følges opp også med flere bevilgninger til rettsvitenskapelige prosjekt i programmene.

5.2. Bedre organisering av forskningen ved institusjonene og bedre samarbeid

Selv om det er relativt få forskere i faste stillinger og med doktorgrad i rettsvitenskap sammenlignet med både samfunnsvitenskap og humaniora, så har det vært en klar økning av antallet over de siste 15-20 år. Det gir bedre muligheter for å utvikle flere og bedre forskningsmiljøer i rettsvitenskap. Før 1990 var det avlagt 93 juridiske doktorgrader i

rettsvitenskap i Norge, før 2000 153 og til og med oktober 2009 var det avlagt 257, i tillegg kommer noen avhandlinger med samfunnsvitenskapelig eller vitenskapsteoretisk metode (i perioden 1995 – 2009 ble det avlagt 21 slike doktorgrader ved UiO). Antall faste stillinger ved de tre fakultetene har økt fra 52 i 1991 til ca.150 i 2010. Ved BI er det nå 19-20 personer som i sin undervisning og forskning bare eller for det vesentlige arbeider med juridiske problemstillinger og ved FNI 4. Det er også en viss økning i antallet jurister som er ansatt i vitenskapelige stillinger ved høyskolene og ved noen av samfunnsforskningsinstituttene.

De evaluerte institusjonene har begynt arbeidet med en bedre organisering av forskningen herunder i mer systematiske fag- og forskergrupper internt og med en økt vekt på nasjonalt, nordisk og internasjonalt samarbeid. Både det økende innslaget av internasjonal og europeisk rett på mange områder med den betydelige økning i omfanget av relevante rettskilder som det innebærer, og graden av spesialisering på de ulike områder gjør det stadig viktigere å skape forskningsmiljøer med ulike former for samarbeid mellom forskerne. Kvaliteten på forskningsmiljøene har stor betydning for kvaliteten på den forskningen som foregår ved institusjonene. Den enkelte forsker kan ha behov for å fordype og spesialisere seg, men det innebærer samtidig et økende behov for å orientere seg og arbeide på tvers av ett eller flere fagområder. Det er i særlig grad behov for et bedre samarbeid mellom forskere i faste stillinger og i rekrutteringsstillinger. En mer systematisk satsning på organiseringen av forskerne i forskergrupper og fagmiljøer er en helt nødvendig forutsetning både for å kunne utnytte institusjonenes ressurser og for å kunne skape et utgangspunkt for samarbeid med andre nasjonale, nordiske og internasjonale institusjoner. Dette er nå en sentral og forpliktende del av de evaluerte institusjonenes arbeid med å øke omfanget og kvaliteten av rettsvitenskapelig forskning. De evaluerte institusjonene i rettsvitenskap er likevel så vidt forskjellige i størrelse og oppgaver at de konkrete formene for organisering må avgjøres lokalt. Organiseringen i bedre forskningsgrupper og fagmiljøer internt er også en forutsetning for å skape bedre og mer robuste betingelser for mer og bedre internasjonalt samarbeid. En bedring og en økning av deltakelsen i internasjonale nettverk og samarbeid er like viktig som arbeidet med den interne organiseringen. De evaluerte institusjonene er også forpliktet til å følge opp dette.

Organiseringen av forskere i forsker- eller faggrupper skal bidra til økt samarbeid mellom forskerne. Det kan skje ved felles prosjekter, men også ved å kommentere hverandres utkast til publikasjoner, veiledning og andre former for forpliktende diskusjoner. Mer erfarne forskere er forpliktet til å inndra stipendiater og postdoktorer i det organiserte forskningssamarbeid. God forskningsledelse og en god personalpolitikk er også viktig for å få forskergruppene til å fungere. Institusjonene skal med jevne mellomrom organisere opplæring i forskningsledelse.

En vesentlig del av den rettsvitenskapelige forskning i Norge utføres av fast ansatte ved de tre juridiske fakultetene, BI og noen ansatte ved de andre universitet og høyskoler. Betingelsene for forskning i slike stillinger kan bedres ved at institusjonene i enda større grad enn hittil legger forholdene til rette for mer sammenhengende forskningstid og for mer forskningsbasert undervisning. Det må derfor være en viktig oppgave for institusjonene å bidra til dette. Det kan gi viktige bidrag til bedre forskningsbetingelser og høyere kvalitet.

Et viktig tilskudd til forskningsmiljøene ved institusjonene kan være bruk av internasjonale gjesteforskere for kortere eller lengre tid. I tillegg til de tradisjonelle professor II stillingene kan noen av disse midlene anvendes til å invitere internasjonalt fremstående forskere for kortere

perioder på måter som er tilpasset det de har anledning til. De kan brukes til å organisere kortere seminarer på master og ph.d.-nivå i samarbeid med de fast ansatte, og de kan knyttes til særskilte forskningsprosjekter.

Det er fremdeles et klart mindretall av kvinnelige professorer ved de tre fakultetene og ingen ved BI eller i forsker I stilling ved FNI. Det er henholdsvis 23,9 % kvinnelige professorer ved UiO, 16,0 % ved UiB og 45,5 % ved UiT. Blant stipendiatene er det 62 % ved UiO, 42,3 % ved UiB og 53,3 % ved UiT (se tabell 8). På studentnivå er det mellom 60 % – 65 % kvinner ved de tre fakultetene. Dette innebærer at det fremdeles er behov for en mer bevisst rekruttering av kvinner til faste vitenskapelige stillinger. Tiltak som til dels brukes i dag, og som kan styrkes, er mentorer for kvinnelige stipendiater og postdoktorer, frikjøp for kvalifisering av amanuenser og førsteamanuenser, skrivekurs mv.

De institusjonene det foregår rettsvitenskapelig forskning på i Norge er ulike i størrelse og i faglig profil og prioriteringer. Det juridiske fakultet ved UiT prioriterer forskning knyttet til nordområdene, hav- og miljørett, fiskerirett og same- og urbefolkningsrett. Ved UiB prioriteres flere områder: - demokrati og rettsstat, straffe- og straffeprosessrett, menneskerettigheter, forvaltningsrett, konkurranserett og sentral formuesrett, energi- og ressursrett med vekt på havrett, kystsoneforvaltning og utnyttelse av marine ressurser. Det juridiske fakultet ved UiO er Nord-Europas største juridiske fakultet. Det har forskning og undervisning på de fleste sentrale rettsområder samtidig som de har utviklet flere nye fagområder som miljørett, energirett og kvinnerett. Det har sentre for menneskerettigheter og Europarett og et nordisk finansiert institutt for sjørett. BI har fokus på næringslivsrett og næringslivsforankret forskning. FNI har internasjonalt orientert forskning særlig innenfor miljø- og havrett og rettigheter til biologiske ressurser. Institusjonene er innstilt på å bruke de ulike relative fortrinn de har, gjennom sine ulike formål og faglige prioriteringer, og legge vekt på dette i samarbeidet mellom institusjonene. Miljø-, energi-, hav-, kyst- og sjørett samt menneskerettigheter er områder som ligger godt til rette for samarbeid mellom alle tre fakultetene samt FNI. Det er også områder der de norske institusjonene allerede samarbeider internasjonalt og har et stort potensiale for å videreutvikle dette. På de rettsområder som er sterkest berørt av internasjonal og europeisk rett, er det generelt sett viktig at de norske institusjonene samarbeider også i forhold til den internasjonale kontakten.

Det er fremdeles et lite, men klart økende antall jurister og retts sosiologer ansatt ved samfunnsvitenskapelige forskningsinstitutt og ved noen høyskoler. Det er et klart potensiale for at disse i økende grad kan yte viktige bidrag til rettsvitenskapelig forskning i Norge, spesielt innenfor de tverrdisiplinære områdene.

Tiltak:

Institusjonene har ansvar for å legge forholdene til rette for at forskningen mer systematisk organiseres i forsker- og faggrupper. I rettsvitenskap er det behov for å opprettholde en samlet sett bred kompetanse på nasjonalt nivå. Samtidig skal institusjonene utvikle faglige strategier og prioritere områder de er sterke på. Institusjonene skal prioritere å få fram noen internasjonale spissmiljøer. Institusjonene skal prioritere de områder der de har sine komparative fortrinn og samarbeide på områder der de har overlappende kompetanse.

Institusjonene skal invitere internasjonale gjesteforskere til kortere eller lengre opphold både for å holde seminarer på master- og ph.d.-nivå og til å delta i forskningsprosjekter.

Tiltak:

Stipendiater og postdoktorer skal tilbys et forskningsmiljø i forsknings- eller faggrupper.

Institusjonene skal legge forholdene til rette for mer sammenhengende forskningstid for forskerne.

Institusjonene skal satse ytterligere på å utvikle kompetanse innenfor internasjonal rett, EU- og EØS-rett og internasjonale menneskerettigheter særlig med henblikk på de utfordringer som internasjonaliseringen og europeiseringen reiser for nasjonal rett både med hensyn til den materielle rettsutviklingen og utviklingen av nye og flere rettslige og lovgivende institusjoner.

Det skal arbeides mer systematisk med forskningssøknader både til Forskningsrådet og til ERC og EUs rammeprogram. Det skal utvikles en bedre administrativ støtte og et bedre samarbeid og læringsmiljø mellom de vitenskapelige ansatte.

Det skal legges vekt på og organiseres opplæring i god forsknings- og personalledelse.

5.3. Internasjonalisering og økt deltakelse i nordiske og internasjonale nettverk

Det andre sentrale tiltak som forskningsmiljøene må prioritere er å videreutvikle deltakelse i nordiske og internasjonale forskningssamarbeid, konferanser og forskernettverk. En videre utvikling av forskningens kvalitet er både avhengig av gode forskningsmiljøer i institusjonene og av at miljøene deltar i nordiske og internasjonale forskningskonferanser, prosjekter og nettverk. Forskningsmiljøene på de egne institusjonene kan holde en høy kvalitet, men de vil alltid være relativt små. For å videreutvikle kvaliteten på egen forskning er det viktig å delta nordisk og internasjonalt og utvikle egen forskning også ved å sammenligne seg med de ypperste miljøene. På mange områder vil forskningsfronten være internasjonal. På andre områder vil viktige deler av forskningsfronten være på det nasjonale eller det nordiske nivå, men også på slike områder vil det være viktige komparative og metodiske innsikter som utvikles på det internasjonale nivå.

Nordisk og internasjonal deltakelse kan skje ved konferanser og seminarer, ved deltakelse i felles forskningsprosjekter og ved tettere samarbeid over tid i nettverk. Internasjonal publisering vil også være en del av internasjonal deltakelse. Ved deltakelse i internasjonale konferanser skal det oppfordres til å delta med paper.

En vesentlig del av rettsvitenskapelig forskning gjelder fremdeles nasjonal og intern rett. Her er samarbeidet mellom de norske forskerne og miljøene helt sentralt. Rettsområder som i dag i hovedsak er basert på nasjonale rettskilder, har imidlertid viktige fellestrekk med flere andre lands tilsvarende rett. De kan være utviklet ut fra felles historiske kilder og ideer og/eller være knyttet

til senere lovgivningsmessig samarbeid eller inspirasjon. Utveksling og sammenligning av forskning innenfor de samme rettsdisipliner kan ha stor betydning for forskning i nasjonal rett. Komparativ forskning vil alltid være et viktig element i rettsvitenskapelig forskning også på nasjonal rett både som et ledd i en felles rettshistorisk eller rettskulturell tilnærming og som aktuell sammenlignende forskning. De norske miljøene er små og har behov for kontakt og interaksjon med andre forskningsmiljø for å vedlikeholde og bedre forskningens kvalitet.

Mange internasjonale traktater som Norge er forpliktet av, gjelder også forhold innenfor de forpliktete statenes grenser og har derfor både internasjonal og internrettslig relevans. Det gjelder spesielt innenfor områder som markeds- og konkurranserett, miljø- og klimarett, menneskerettigheter, asylrett, men også for områder som arbeidsrett, selskapsrett, skatterett, strafferett og mange flere. EU- og EØS-retten har ekspandert til lovgivning innenfor svært mange områder med utgangspunkt i reglene om fri bevegelse. På flere områder er det også domstoler eller andre konfliktløsningsorganer som i dag har en stor grad av judisiell effektivitet og autoritet. Internasjonaliseringen og europeiseringen av intern rett har gjort det stadig viktigere for rettsvitenskapelig forskning å delta i internasjonale konferanser, nettverk og forsknings samarbeid. På de rettsområdene som er internasjonaliserte vil forskningsfronten være på det internasjonale nivå selv om det er internrettslige implementeringer av traktatene. Internasjonal deltakelse er viktig både som en del av den aktive forskningen og for å holde en høy kvalitet på forskningen.

Noen rettsområder gjelder internasjonale forhold, som den klassiske folkeretten, humanitærretten, internasjonale menneskerettigheter, havrett mv. På disse områdene vil internasjonal forskningsdeltakelse være en viktig forutsetning for god og relevant forskning på et høyt nivå og for hele tiden å kunne sammenligne seg med de beste miljøene.

Tiltak:

Forskerne og forskningsmiljøene skal arbeide systematisk med å delta jevnlig i nordiske og internasjonale konferanser, forskningsprosjekter og nettverk. Norske forskere bør delta i gode nordiske og internasjonale forskningsmiljøer der den fremste forskningen foregår. De skal også være aktive med å søke ekstern finansiering, herunder også EU-finansierte prosjekter. Deltakelse i internasjonale nettverk er på svært mange områder i dag en av flere viktige forutsetninger for å sikre at forskningen over tid holder et høyt nivå.

5.4. Publisering

De norske rettsvitenskapelige miljøene holder et godt nivå på sin publisering målt i omfang og publiseringspoeng sammenlignet med andre fagområder. Viktige utfordringer nå er å diskutere om publikasjonene er gode nok, om de rettsvitenskapelige arbeider publiseres i de beste tidsskrifter og forlag, og om vi publiserer tilstrekkelig internasjonalt. For rettsvitenskap er det et formål å publisere på et høyt nivå i norske, nordiske og internasjonale publiseringskanaler. Det publiseres allerede på et høyt nivå i norske og nordiske kanaler. Norsk og nordisk publisering vil fortsatt være en viktig del av rettsvitenskapelig publisering fordi vesentlige deler av retten forholder seg til nasjonal lovgivning og rettspraksis. Et viktig og prioritert formål nå må imidlertid være å øke publiseringen av norsk rettsvitenskap i engelsk- og andre fremmedspråklige tidsskrifter og forlag med fagfelle vurderinger og et godt renommé. Stadig flere norske rettsområder er i dag sterkt

berørt av eller springer ut av europeisk og internasjonal rett, jfr. For eksempel EØS- og menneskerettighetslovene. Det er derfor i økende grad interessant og viktig for norsk rettsvitenskap å delta i den internasjonale forskningsfronten og publisere der også for den del av forskningen som gjelder norsk rett. Samtidig er også omfanget av europeisk og internasjonal rett økt. Det må også være et prioritert formål å øke den norske deltakelsen i forskningsfronten i internasjonal og europeisk rett og i de relevante publiseringskanaler på høyt nivå. For å høyne kvaliteten mer systematisk er det viktig å delta i internasjonale forskningsdiskusjoner også ved å publisere i fagfellebedømte tidsskrifter og på internasjonale forlag. Internasjonal publisering er også en måte å spre sin forskning på til et større publikum og å få den vurdert i et større forskningsmiljø.

Det bør arbeides også med trening i artikkelskriving for stipendiatene og postdoktorene. Også for de fast ansatte kan det være viktig å organisere tiltak for gjensidige kommentarer til artikler under arbeid.

Tiltak:

Fagmiljøene skal tilstrebe å øke sin andel av internasjonal publisering i anerkjente tidsskrifter og forlag. Fagmiljøene skal også fortsatt bidra til å holde norske tidsskrifter på et høyt nivå. De ulike fagmiljøene skal løpende diskutere hvilke tidsskrifter og forlag de skal publisere i for å komme ut til et så kyndig og relevant forskningspublikum som mulig også internasjonalt, og hvor de bør publisere nasjonalt for å spre forskning på en samfunnsnyttig måte. Fagmiljøene skal ta initiativ til en diskusjon om hvilke nivå 2 kanaler det skal være for publisering av rettsvitenskapelig forskning.

Ansatte i rekrutteringsstillinger skal ha tilgang på skrivekurs.

Det må prioriteres midler til språkvask og oversettelser for å bidra til et bedre nivå på den internasjonale publiseringen.

5.5. Forskeropplæring

Rekruttering og forskeropplæring er viktige elementer i forskningsmiljøenes virksomhet. Det bør fortsatt organiseres programmer og noen ph.d.-seminarer ved de tre fakultetene for de som er opptatt på ph.d.-programmene der. Det skal samtidig fortsatt være et betydelig samarbeid mellom de tre fakultetene om forskeropplæringen. Det skal tas sikte på å arrangere flere spesialiserte og mindre ph.d.-seminarer dels som et samarbeid mellom de tre norske fakultetene og dels som et samarbeid med de andre nordiske fakultet og forskningsmiljø. Det skal legges vekt på mer interaktive seminarer med en kombinasjon av forelesninger, prosjektfremleggelse og diskusjoner. Noen emner innenfor rettsteori, metode, komparativ rett og internasjonalisering kan fortsatt organiseres som felles tverrfaglige seminarer innenfor rettsvitenskap, både på lokal og norsk/nordisk basis. I tillegg til dette er det et stort behov for å organisere flere spesialiserte ph.d.-seminar innenfor de ulike fagområdene. Fakultetene må koordinere innsatsen slik at det blir en representativ spredning av de spesialiserte seminarer slik at alle stipendiatene så langt som mulig vil få tilbud som er relevante for dem. Fakultetene skal legge ut relevante opplysninger om ph.d.-seminar som planlegges slik at de blir tilgjengelige for alle stipendiater. Institusjonene bør delta

aktivt i det nordiske samarbeid om flere ph.d.-seminarer på nordisk basis. Et bedre organisert nordisk samarbeid bør kunne gi et godt antall seminarer også på et høyt faglig nivå.

De enkelte institusjonene må kontinuerlig arbeide med å inkludere stipendiater og postdoktorer i de faglige miljøene. Det må arbeides for å gjøre veiledningen bedre. Det bør jevnlig arrangeres veilederkurs som også gir veilederne mulighet for å diskutere aktuelle spørsmål om veiledning som for eksempel bruken av midtveisevaluering, medveiledere, skifte av veileder mv. Eksterne veiledere kan gi viktige bidrag, men de må også følges bedre opp mht progresjon. Midtveisevaluering bør være en obligatorisk ordning for alle stipendiater. Det skal innebære å legge frem (deler av) avhandlingen på et seminar med en ekstern kommentator. Fremleggelsen skal vurderes til bestått/ikke-bestått. Det skal også tilbys skrivekurs i forbindelse med forskeropplæringen.

Det skal tilstrebes at alle stipendiater har et utenlandsopphold i løpet av stipendiatperioden. Dette er et tiltak som må prioriteres høyere enn det hittil har vært. Institusjonene må legge forholdene bedre til rette med opplysninger om mulige finansieringsformer og hvilke avtaler og kontakter institusjonene har med andre universitet. Det bør inngås flere avtaler om forskerutveksling med utenlandske universitet som holder et høyt nivå. Også kortere utenlandsopphold kan gi viktige bidrag til forskningen når det er praktisk vanskelig å få til et lengre opphold. Deltakelse i internasjonale konferanser og seminarer kan også gi viktige bidrag til stipendiatenes forskeropplæring og avhandlingsarbeid.

Tiltak:

Institusjonene skal samarbeide om en bedre forskeropplæring. Det skal særlig skje ved å samarbeide om flere spesialiserte ph.d.-seminarer. De skal også bidra til et mer omfattende nordisk samarbeid om spesialiserte ph.d.-seminarer. Hvert av de tre fakultetene skal organisere slike seminarer. UiO og UiB skal hvert år arrangere minst ett slikt seminar og UiT annet hvert år.

De tre fakultetene skal styrke arbeidet med veileder-seminarer.

Det skal avholdes midtveisevalueringer for alle stipendiater.

Arbeidet med utenlandsopphold for alle stipendiater skal styrkes. Det bør inngås flere avtaler med utenlandske universitet om utveksling av stipendiater.

6. Oppsummering og anbefalinger

6.1. Anbefalinger til Norges forskningsråd og departementene

Økt rettsvitenskapelig forskning

Utvalget legger til grunn at det er et særlig stort behov for økt forskning innenfor rettsvitenskap i Norge i dag. Det gjelder innenfor alle disipliner av rettsvitenskap. Rettsliggjøring, internasjonaliseringen av retten og nye områder som reguleres rettslig, er alle viktige aspekter ved rettens utvikling som innebærer at det i dag er et særlig stort behov for økt rettsvitenskapelig forskning, se nærmere i kap. 2. På svært mange områder er den rettslige reguleringen også en stadig viktigere del av samfunnets endringer og utvikling. Det er også behov for å styrke kvaliteten på forskningen innenfor alle disiplinene. Det er de tre juridiske fakultetene som utgjør de største forskningsmiljøene i rettsvitenskap i dag. De har alle en betydelig faglig og forskningsmessig bredde. De andre evaluerte enhetene, BI og FNI, og rettsvitenskapelige forskere ved andre forskningsinstitutt og høyskoler yter og kan yte betydelige bidrag innenfor mer spesialiserte områder.

Sett i forhold til de oppgaver og utfordringer som rettsvitenskapen står overfor, er det relativt få forskere i faste vitenskapelige stillinger. De fast ansatte ved de tre fakultetene og BI ivaretar store undervisnings- og veiledningsoppgaver og er også svært etterspurte av offentlige myndigheter og andre som eksperter i forhold til mange av de rettslige endringer og reformer som blant annet er nevnt ovenfor i kap. 2. Det er behov for flere rettsvitenskapelige forskere og et bedre forholdstall mellom lærere og studenter ved de juridiske fakultetene.

Finansielle støttetiltak, strategiske satsninger og bedre grunnfinansiering

For å kunne ivareta de store utfordringene for rettsvitenskapelig forskning i dag foreslår utvalget at det utlyses en ny og større JUSISP-satsning over Forskningsrådet over en periode på ti år, med en evaluering etter fem år. Bevilgninger til frikjøp, postdoktor-stillinger, gjesteprofessorater og driftsmidler til forskning skal prioriteres. Satsningen skal imøtekomme behovet for forskning innenfor sentrale strategiske utfordringer som beskrevet ovenfor i kap. 2 og som ellers fremgår av institusjonenes faglige strategier, herunder spesielt utfordringer i forhold til rettens internasjonalisering og europeisering med EØS- og menneskerettighetslovene. Det må være rom for både større og mindre prosjekter. Bevilgninger til postdoktorstillinger, frikjøp, gjesteprofessorater og driftsmidler skal prioriteres. Ved søknader skal det fremlegges planer for nordisk og internasjonal publisering.

En slik satsning må knyttes opp til forskningsmiljøenes egne faglige strategier og de behov for rettsvitenskapelig forskning som fremgår av flere offentlige dokumenter, se særlig St. meld. nr. 17 (2004-2005) *Makt og demokrati* og St. meld. nr. 20 (2004-2005) om forskning. Det er et stort samfunnsmessig behov for økt forskning om rettens ekspansjon og internasjonalisering. Det er behov for forskning om individenes rettigheter, om markedsstatens nye reguleringsformer, om miljø og klimaregulering og om endringene i forholdet mellom ulike politiske og rettslige institusjoner på nasjonalt og inter- og overnasjonalt nivå.

Kunnskaps-, Justis- og Utenriksdepartementene og andre relevante fagdepartementer må i større grad enn nå bidra til en slik satsning.

Grunnbevilgningene til de juridiske forskningsmiljøene må økes. De juridiske fakultetene må samlet ha flere faste stillinger enn i dag og må ha det samme forholdstall mellom studenter og lærere som andre hum-sam-fakultet. Det vil i seg selv bidra til bedre betingelser også for forskningen. Det må også gis grunnbevilgninger til rene rettsvitenskapelige forskningsmiljø utenfor fakultetene.

Representasjonen av rettsvitere i de ulike fag- og programkomiteer i Forskningsrådet må styrkes. Det må vurderes å opprette en egen komité med rettsvitenskapelig kompetanse og med en egen pott til å behandle rettsvitenskapelige søknader innenfor rammene av det som nå er FRISAM-ordningen. Det skal legges større vekt på å få fram rettsvitenskapelige aspekter i de ulike programsatsningene. Dette må følges opp også med flere bevilgninger til rettsvitenskapelige prosjekter i programmene.

6.2. Anbefalinger til forskningsmiljøene

Bedre organisering av forskningen ved institusjonene og bedre samarbeid

Institusjonene har ansvar for å legge forholdene til rette for at forskningen mer systematisk organiseres i forsker- og faggrupper. I rettsvitenskap er det behov for å opprettholde en samlet sett bred kompetanse på nasjonalt nivå. Samtidig skal institusjonene utvikle faglige strategier og prioritere områder de er sterke på. Institusjonene skal prioritere å få fram noen internasjonale spissmiljøer. Institusjonene skal prioritere de områder der de har sine komparative fortrinn og samarbeide på områder der de har overlappende kompetanse.

Institusjonene skal invitere internasjonale gjesteforskere til kortere eller lengre opphold både for å holde seminarer på master- og ph.d.-nivå og til å delta i forskningsprosjekter.

Stipendiater og postdoktorer skal tilbys et forskningsmiljø i forsknings- eller faggrupper.

Institusjonene skal legge forholdene til rette for mer sammenhengende forskningstid for forskerne.

Institusjonene skal satse ytterligere på å utvikle kompetanse innenfor internasjonal rett, EU- og EØS-rett og internasjonale menneskerettigheter særlig med henblikk på de utfordringer som internasjonaliseringen og europeiseringen reiser for nasjonal rett både med hensyn til den materielle rettsutviklingen og utviklingen av nye og flere rettslige og lovgivende institusjoner.

Det skal arbeides mer systematisk med forskningssøknader både til Forskningsrådet og til ERC og EUs rammeprogram. Det skal utvikles en bedre administrativ støtte og et bedre samarbeid og læringsmiljø mellom de vitenskapelige ansatte.

Det skal legges vekt på og organiseres opplæring i god forsknings- og personalledelse.

Internasjonalisering og økt deltakelse i nordiske og internasjonale nettverk

Forskerne og forskningsmiljøene skal arbeide systematisk med å delta jevnlig i nordiske og internasjonale konferanser, forskningsprosjekter og nettverk. Norske forskere bør delta i gode nordiske og internasjonale forskningsmiljøer der den fremste forskningen foregår. De skal også være aktive med å søke ekstern finansiering, herunder også EU-finansierte prosjekter. Deltakelse i

internasjonale nettverk er på svært mange områder i dag en av flere viktige forutsetninger for å sikre at forskningen over tid holder et høyt nivå.

Publisering

Fagmiljøene skal tilstrebe å øke sin andel av internasjonal publisering i anerkjente tidsskrifter og forlag. Fagmiljøene skal også fortsatt bidra til å holde norske tidsskrifter på et høyt nivå. De ulike fagmiljøene skal løpende diskutere hvilke tidsskrifter og forlag de skal publisere i for å komme ut til et så kyndig og relevant forskningspublikum som mulig også internasjonalt, og hvor de bør publisere nasjonalt for å spre forskning på en samfunnsnyttig måte. Fagmiljøene skal ta initiativ til en diskusjon om hvilke nivå 2 kanaler vi skal ha for publisering av rettsvitenskapelig forskning.

Ansatte i rekrutteringsstillinger skal ha tilgang på skrivekurs.

Det må prioriteres midler til språkvask og oversettelser for å bidra til et bedre nivå på den internasjonale publiseringen.

Forskeropplæring

Institusjonene og særlig de tre fakultetene skal samarbeide om en bedre forskeropplæring. Det skal særlig skje ved å samarbeide om flere spesialiserte ph.d.-seminarer. De skal også bidra til et mer omfattende nordisk samarbeid om spesialiserte ph.d.-seminarer. Hvert av de tre fakultetene skal organisere slike seminarer. UiO og UiB skal hvert år arrangere minst ett slikt seminar og UiT annet hvert år.

De tre fakultetene skal styrke arbeidet med veileder-seminarer.

Det skal avholdes midtveisevalueringer for alle stipendiater.

Arbeidet med utenlandsopphold for alle stipendiater skal styrkes. Det bør inngås flere avtaler med utenlandske universitet om utveksling av stipendiater.

TABELL 1: Årsverk forsknings- og undervisningsstillinger

UiB						
Stilling	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Amanuensis	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	1,0
Førsteamanuensis	12,0	11,5	10,5	14,5	11,8	10,4
Professor	14,0	14,0	15,0	15,0	15,8	18,8
Professor II	0,2	-	0,2	0,2	0,6	0,6
Universitetslektor	14,6	13,8	4,0	9,0	9,0	8,0
Totalt	42,8	41,3	31,7	40,7	39,2	38,8

UiT						
Stilling	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Amanuensis	7,0	7,0	7,0	1,2	0,2	0,0
Førsteamanuensis	4,0	5,0	4,2	9,0	9,2	8,0
Professor	2,0	2,0	4,5	6,5	5,5	5,5
Professor II	0,5	0,8	0,6	0,7	0,7	0,7
Universitetslektor	2,1	4,1	4,8	3,8	5,8	6,0
Totalt	15,6	18,9	21,1	21,2	21,4	20,2

UiO						
Stilling	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Amanuensis	2,5	2,5	3,0	3,0	2,0	2,0
Førsteamanuensis	23,7	20,7	20,3	16,8	18,2	12,5
Professor	44,4	41,2	47,0	49,4	51,9	53,0
Professor II	0,4	0,6	0,8	0,6	0,8	1,0
Totalt	71,0	65,0	71,1	69,8	72,9	68,5

BI						
Stilling	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Førsteamanuensis	0,0	0,0	0,0	1,0	2,0	2,0
Professor	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0
Professor II	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Studierektor	4,0	4,0	4,0	3,0	3,0	3,0
Førstelektor	2,0	3,0	4,0	4,0	3,0	3,0
Høyskolelektor	1,0	4,0	3,0	3,0	3,0	4,0
Totalt	11,0	15,0	15,0	15,0	15,0	16,0

FNI*						
Stilling	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Forsker I	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0	1,0
Forsker II	2,0	2,0	2,0	3,0	2,0	2,0
Forsker III	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Totalt	3,0	3,0	3,0	4,0	4,0	4,0

*Ved FNI regnes dr.gradsstipendiater som vitenskapelig ansatte, og er inkludert i denne oversikten.

I stillingskategorien professor inkluderes også dekaner.

Totalt	143,4	143,2	141,9	150,7	152,5	147,5
Prosentvis endring 2004 - 2009	2,86 %					

Totalt ekskl. BI og FNI	129,4	125,2	123,9	131,7	133,5	127,5
Prosentvis endring 2004 - 2009	-1,47 %					

Kilde: DBH

TABELL 2: Årsverk rekrutterings- og forskerstillinger

UiB						
Stilling	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Forsker	1,0	0,0	2,0	0,7	0,0	3,0
Forsker	0,0	1,0	1,0	0,0	0,0	0,5
Postdoktor	0,0	0,0	3,0	0,0	2,0	5,0
Stipendiat	12,6	15,8	21,6	23,3	27,6	27,4
Totalt	13,6	16,8	27,6	24,0	29,6	35,9

UiT						
Stilling	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Forsker	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0
Postdoktor	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0
Stipendiat	15,0	10,0	14,6	16,8	15,0	15,0
Totalt	15,0	10,0	14,6	16,8	15,0	17,0

UiO						
Stilling	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Forsker	12,0	13,7	15,7	15,0	13,4	8,5
Postdoktor	6,8	7,8	9,8	10,8	16,8	15,0
Stipendiat	54,3	56,3	60,1	66,0	62,1	56,3
Totalt	73,1	77,8	85,6	91,8	92,3	79,8

BI						
Stilling	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Stipendiat	2 (3*)	2 (3*)	2 (4**)	4 (6**)	4 (6**)	4 (6**)

*2004-2005 En av doktorgradsstipendiatene er ansatt i førstelektorstilling

**2006-2010 To av doktorgradsstipendiatene er ansatt i henholdsvis en førstelektorstilling og en studierektorstilling

Kilde: DBH

Tabell 3: Antall kandidater på Dr.juris/ PhD-program

UiB						
Finansiering	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Universitetsfinansierte	14	17	21	21	28	29
NFR finansierte	2	5	5	7	8	7
Annen finansiering	3	2	4	4	6	8
Totalt	19	24	30	32	42	44

UiT						
Finansiering	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Universitetsfinansierte	14	14	16	18	15	15
NFR finansierte	2	2	3	5	4	3
Annen finansiering	3	2	4	3	1	4
Totalt	19	18	23	26	20	22

UiO						
Finansiering	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Universitetsfinansierte	54	53	52	61	53	50
NFR finansierte	2	1	16	23	22	22
Annen finansiering	6	10	11	13	20	17
Totalt	62	64	79	97	95	89

Totalt UiB, UiT og UiO	100	106	132	155	157	155
-------------------------------	------------	------------	------------	------------	------------	------------

Kilde: DBH

TABELL 4: Oversikt avlagte doktorgrader

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Totalt 1995 - 2009
UiB	3	0	0	1	3	0	2	1	3	3	3	3	2	6	8	38
UiT	0	0	0	1	3	2	1	0	0	0	0	1	4	3	3	18
UiO	2	7	6	7	7	9	2	5	10	4	4	9	15	19	14	120
Totalt	5	7	6	9	13	11	5	6	13	7	7	13	21	28	25	176

Kilde: DBH

TABELL 5: Forholdstall årsverk førstestillinger - studenter

UiB						
Stilling	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Førsteamanuensis	12,0	11,5	10,5	14,5	11,8	10,4
Professor	14,0	14,0	15,0	15,0	15,8	18,8
Totalt	26,0	25,5	25,5	29,5	27,6	29,2
Studenter	2036	2037	2084	2026	2072	2098
Forholdstall	78,3	79,9	81,7	68,7	75,1	71,8

UiT						
Stilling	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Førsteamanuensis	4,0	5,0	4,2	9,0	9,2	8,0
Professor	2,0	2,0	4,5	6,5	5,5	5,5
Totalt	6,0	7,0	8,7	15,5	14,7	13,5
Studenter	579,0	576,0	548,0	524,0	529,0	565,0
Forholdstall	96,5	82,3	63,0	33,8	36,0	41,9

UiO						
Stilling	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Førsteamanuensis	23,7	20,7	20,3	16,8	18,2	12,5
Professor	44,4	41,2	47,0	49,4	51,9	53,0
Totalt	68,1	61,9	67,3	66,2	70,1	65,5
Studenter	4111,0	4224,0	4264,0	4228,0	3968,0	4040,0
Forholdstall	60,4	68,2	63,4	63,9	56,6	61,7

Kilde: DBH og institusjonenes egne studentoversikter.

**TABELL 6: Forholdstall årsverk førstestillinger - studenter
De humanistiske og samfunnsvitenskapelige fakultet**

UiB - Det humanistiske fakultet						
Stilling	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Førsteamanuensis	90,0	92,1	102,8	104,9	97,0	96,3
Professor	84,5	82,1	78,5	78,3	84,0	84,2
Totalt	174,5	174,2	181,3	183,2	181,0	180,5
Studenter	4507,0	4205,0	4227,0	3840,0	3401,0	3531,0
Forholdstall	25,8	24,1	23,3	21,0	18,8	19,6

UiB - Det samfunnsvitenskapelige fakultet						
Stilling	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Førsteamanuensis	54,9	59,5	60,9	61,2	64,7	65,7
Professor	53,1	49,1	49,3	50,5	50,1	52,7
Totalt	108,0	108,6	110,2	111,7	114,8	118,4
Studenter	3418,0	3585,0	3384,0	2899,0	2906,0	2810,0
Forholdstall	31,6	33,0	30,7	26,0	25,3	23,7

UiT - Det humanistiske fakultet						
Stilling	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Førsteamanuensis	28,7	23,4	27,7	28,3	30,0	
Professor	17,8	24,1	22,0	22,0	21,2	
Totalt	46,5	47,5	49,7	50,3	51,2	
Studenter	478,0	454,0	550,0	520,0	480,0	
Forholdstall	10,3	9,6	11,1	10,3	9,4	

UiT - Det samfunnsvitenskapelige fakultet						
Stilling	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Førsteamanuensis	52,5	57,8	56,2	57,6	62,6	
Professor	48,6	50,0	44,0	42,4	38,8	
Totalt	101,1	107,8	100,2	100,0	101,4	
Studenter	1745,0	2158,0	2236,0	2088,0	1743,0	
Forholdstall	17,3	20,0	22,3	20,9	17,2	

UiT - Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning						
Stilling	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Førsteamanuensis						90,6
Professor						54,7
Totalt						145,3
Studenter						2569,0
Forholdstall						17,7

UiO - Det humanistiske fakultet						
Stilling	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Førsteamanuensis	95,6	106,0	100,6	93,5	90,9	82,5
Professor	155,2	162,7	163,2	158,7	161,8	166,7
Totalt	250,8	268,7	263,8	252,2	252,7	249,2
Studenter	8124,0	8160,0	7868,0	7091,0	6879,0	6954,0
Forholdstall	32,4	30,4	29,8	28,1	27,2	27,9

UiO - Det samfunnsvitenskapelige fakultet						
Stilling	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Førsteamanuensis	43,5	40,4	41,8	42,7	51,5	43,5
Professor	107,8	101,3	109,5	111,1	110,7	108,7
Totalt	151,3	141,7	151,3	153,8	162,2	152,2
Studenter	6785	6661	6558	5739	5529	5768
Forholdstall	44,8	47,0	43,3	37,3	34,1	37,9

Kilde: DBH

TABELL 7: Eksternfinansiering

UiB						
Kilde	2004	2005	2006	2007	2008	2009
NFR	2 524 000	5 460 000	6 176 000	3 560 000	3 905 000	5 784 000
EU	0	130 000	167 000	96 000	5 000	0
Annen eksternfinansiering	1 014 000	729 000	1 220 000	969 000	1 701 000	3 143 000
SUM	3 538 000	6 319 000	7 563 000	4 625 000	5 611 000	8 927 000

UiT						
Kilde	2004	2005	2006	2007	2008	2009
NFR	2 097 000	861 000	1 320 000	3 420 000	2 169 000	709 000
Norge departementer	0	500 000	0	0	0	0
Norge andre off.	290 000	290 000	150 000	300 000	0	0
Øvrige	0	0	160 000	65 000	0	0
Oppdragsprosjekter	0	0	0	0	0	0
SUM	2 387 000	1 651 000	1 630 000	3 785 000	2 169 000	709 000

UiO						
Kilde	2004	2005	2006	2007	2008	2009
NFR	22 025 809	15 578 773	14 080 181	17 973 408	27 488 755	27 543 278
EU	2 225 291	85 105	0	0	0	2 210 446
Tilskudd fra departementer	7 482 584	5 864 898	7 365 507	8 167 111	12 330 419	15 592 316
Bidrag**	7 771 800	4 011 780	6 950 471	5 562 626	8 399 115	5 640 002
Oppdragsprosjekter	301 550	2 642 026	2 804 571	3 982 870	6 102 190	2 862 110
SUM	39 807 034	28 182 582	31 200 730	35 686 015	54 320 479	53 848 153

*Bidrag: tilskudd fra andre offentlige organer (direktorat, tilsyn, kommuner, fylke), nærlingsliv, private organisasjoner, fond, stiftelser og tilskudd fra utland unntatt EU (for eksempel Nordiske samarbeidsorg, Nordisk Ministerråd)

BI						
Kilde	2004	2005	2006	2007	2008	2009
NFR	0	0	0	0	0	0
EU	0	0	0	0	0	0
Oppdragsprosjekter	0	0	0	300 000	300 000	300 000
SUM	0	0	0	300 000	300 000	300 000

FNI						
Kilde	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Uspesifisert	2810000	2907000	2710000	2598000	2642000	2312000
SUM	2810000	2907000	2710000	2598000	2642000	2312000

Totalt UiB, UiT og UiO						
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
NFR	26 646 809	21 899 773	21 576 181	24 953 408	33 562 755	34 036 278
Total	45 732 034	36 152 582	40 393 730	44 096 015	62 100 479	63 484 153
NFR % av total	58,3	60,6	53,4	56,6	54,0	53,6

Kilde: Institusjonenes egne tall.

TABELL 8: Kjønnfordeling 2009

UiB		
Stilling	Årsverk	% kvinner
Professor	18,8	16,0
Førsteamanuensis	10,4	48,0
Postdoktor	5,0	60,0
Stipendiat	27,4	42,3

UiT		
Stilling	Årsverk	% kvinner
Professor	5,5	45,5
Førsteamanuensis	8,0	37,5
Postdoktor	1,0	0,0
Stipendiat	15,0	53,3

UiO		
Stilling	Årsverk	% kvinner
Professor	53,0	23,9
Førsteamanuensis	12,5	10,4
Postdoktor	15,0	60,0
Stipendiat	56,3	62,0

Kilde: DBH

Publikasjonen kan bestilles på
www.forskningsradet.no/publikasjoner

Norges forskningsråd
Stensberggata 26
Postboks 2700 St. Hanshaugen
N0-0131 Oslo

Telefon +47 22 03 70 00
Telefaks +47 22 03 70 01
post@forskningsradet.no
www.forskningsradet.no

Omslagsdesign: Design et cetera AS
Foto omslag: Shutterstock
Trykk omslag: Allkopi
Trykk innmat: Norges forskningsråd
Opplag: 300

Oslo, september 2010

ISBN 978-82-12- 02833-3 (trykk)
ISBN 978-82-12- 02834-0 (pdf)